

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Karin Pulst

**PÄRNUMAA KOHALIKE OMAVALITSUSTE
SOTSIAALTÖÖTAJATE VALMISOLEK
KASUTADA KOGUKONNA RESSURSSE EAKATE
TOIMETULEKU TAGAMISEKS**

Lõputöö

Juhendaja: Karin Kiis
Kaasjuhendaja: Külli Mäe

Pärnu 2017

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

.....

(kaasjuhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "... "..... a.

TÜ Pärnu kolledži sotsiaaltöö korralduse osakonna juhataja Anne Rähn

.....

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Kogukond ja eakad kogukonna liikmena	6
1.1. Kogukond, kogukonna ressursid ja nende juhtimine	6
1.2. Avalik sektor ja kogukond	8
1.3. Eakad ja nende toimetulek	11
1.4. Eakatele suunatud kogukonna ressurssidel põhinevad praktikad	16
2. Uurimus Pärnumaa omavalitsuste sotsiaaltöötajate valmisolekust kasutada kogukonna ressursse eakate toetamiseks	20
2.1. Lühikärgeline kogukondade ja eakate olukorrast Pärnu maakonnas	20
2.2. Uurimismeetod, valim ja uuringu läbiviimine	21
2.3. Uuringu tulemused	24
2.3.1. Sotsiaaltöötajate käsitus kogukonnast ja kogukonna ressurssidest	24
2.3.2. Eakate olukord ja kogukonnapõhised praktikad Pärnumaal	28
2.3.3. Sotsiaaltöötajate roll kogukonna ressursside kasutamisel	36
2.4. Arutelu ja ettepanekud	40
Kokkuvõte	43
Viidatud allikad	45
Lisad	51
Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu küsimused	51
Lisa 2. Pärnumaa kohalikud omavalitsused, kus viidi läbi intervjuud	53
Summary	54

SISSEJUHATUS

Heaoluühiskond ja vananev rahvastik toob kaasa endaga uusi probleeme ja murekohti majanduses, millega tuleb silmitsi seista (Sakkeus & Leppik, 2016). Kuna samal ajal tööealiste osakaal väheneb, siis suurim probleem, mis tekib, on see, et aina suurem hulk vanemaealisi tuleb ülal pidada tööealiste poolt (Puur & Põldma, 2010).

Kohalikel omavalitsustel ning riigil ei ole piisavalt teenuseid või võimekust eakatele vajalikke teenuseid pakkuda (Poliitikauuringute Keskus Praxis & TNS EMOR, 2015), ühtlasi on riik vastu võtnud otsuse kogukonnapõhiste teenuste üleminekuks, pakkudes rohkem kogukonnas elamise teenuseid ehk deinstitutionaliseeritakse erihoolekandesüsteemi (Sotsiaalministeerium, 2016).

Rahvastiku vananemine ei too kaasa üksnes hooldusteenuste vajaduse kasvu, vaid ka tööealiste osakaalu vähenemise tööturul. Laste või pereliikme eest hoolitsemise tõttu oli aastal 2015 tööturult eemal 17 300 inimest, kusjuures puude või haiguse tõttu tööturult eemale jäämine on viimase 15 aasta suurim, neid inimesi oli 63 400 (Roosimägi & Pettai, 2016). Osad inimesed pelgavad formaalseid hooldajaid ja üritavad seetõttu ise hakkama saada või pöörduvad pereliikmete/ tuttavate poole (Cameron & Moss, 2007, lk 6–7). Pöördudes aga tööealise pereliikme poole võib see kaasa tuua probleeme sellele inimesele, kuna hooldamiseks tuleb võtta vabu päevi või tunde töö või/ja kooli arvelt.

Abi ei pea tulema vaid pereliikmetelt, rakendades kogukonnas elavaid inimesi on võimalik tõsta rohkematel inimestel elukvaliteeti. Seetõttu on vajalik tugevdada koostööd kohalike omavalitsuste ja nende kogukonnaliikmete vahel, et pakkuda eakatele ja ka teistele kogukonnaliikmetele paremaid võimalusi oma elu elamiseks. Eelkõige oodatakse kohalikelt omavalitsustelt tuge paremate tingimuste ja võimaluste loomiseks kogukondlikeks tegevusteks (Tulva *et al.*, 2015).

Kogukonna rakendamise võimalusi eakate hoolekandes on Eestis seni uuritud vähe. Kõige värskem näide on 2015. aastal Tallinna Ülikooli teadurite poolt läbi viidud

arendusuuring „Kogukonnapõhine toetus üksielavate eakate toimetuleku tagamiseks ja institutsionaalse hoolduse ennetamiseks“ (Tulva *et al.*, 2015). Kuigi Pärnumaa kuulus uuringu valimisse, siis lõpptulemused Pärnumaa kohta olulist lisainfot ei anna.

Antud töö uurimiseesmärgiks on selgitada välja Pärnumaa sotsiaaltöötajate teadmised kogukonna ressursside kohta ning nende valmisolek olemasolevate ressursside kasutamiseks, et parandada ning säilitada eakate toimetulekut. Uurimiseesmärgi täitmiseks püüdis autor leida vastuseid järgnevatele küsimustele:

- Kuidas määratlevad Pärnumaa kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajad kogukonda ja kogukonna ressursse?
- Milline on Pärnumaa kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate valmisolek kasutada kogukonna ressursse eakate toimetuleku tagamiseks?

Töö eesmärgi täitmiseks püstitati järgmised uurimisülesanded:

- Luua kirjanduse põhjal ülevaade kogukonna ja kogukonna ressursside käsitlemistest ning headest praktikatest ning kirjeldada eakate toimetulekuga seotud probleeme;
- selgitada välja uuringu eesmärgi täitmist võimaldav valim, leida uuringusse osalejad, koostada uuringu läbiviimiseks küsimustik ning viia läbi intervjuud;
- analüüsida saadud andmeid ning neile tuginedes anda ülevaade tulemustest ning tuua välja peamised järeldused.

Töö koosneb kahest peatükist, milles esimene on jagatud neljaks alapeatükiks. Esimeses alapeatükis selgitatakse kogukonna mõistet ning kogukonna ressursside leidmise ja nende juhtimise vajalikkust. Teises alapeatükis kirjeldatakse sotsiaaltöötajate rolli kogukonnas, kolmandas alapeatükis kirjeldatakse eakate toimetulekut Eestis ja neljandas alapeatükis tuuakse välja olemasolevaid kogukonna ressursside kasutamise häid praktikad. Töö teine osa annab ülevaate uurimismetoodikast ning toob välja läbi viidud uuringu tulemused, järeldused ja ettepanekud.

1. KOGUKOND JA EAKAD KOGUKONNA LIIKMENA

1.1. Kogukond, kogukonna ressursid ja nende juhtimine

Järgnevas alapeatükis selgitatakse kogukonna ja kogukonna ressursside mõistet ning antakse ülevaade, kuidas kogukonnaressursse kasutatakse eakate toimetuleku ja tervise parandamiseks ja/või säilitamiseks.

Erialases kirjanduses ei leidu üht ja ainsat kogukonna mõiste määratlust, mis sobiks kõikide ühiskonnas olevate kogukondade kohta, sest tegu on katuserminiga, mida võib kasutada erinevates kontekstides. Seetõttu soovitatakse kogukonna mõiste kasutamisel see vastavalt konkreetsele kontekstile uuesti avada. Kogukonna võivad moodustada näiteks inimesed, kes asuvad samas regioonis. Samas eksisteerivad ka virtuaalsed kogukonnad, mille liikmed suhtlevad virtuaalsete kanalite kaudu (Fraser, 2005, lk 286, 297).

Nõustudes olemaks mingisuguse ühingu või seltsingu liikmeks rakenduvad sellele inimesele lisaks gruppi kuulumise staatusele ka kindlad reeglid, kohustused ja vastutus. Liikmeks olemisega kaasneb kuuluvustunne ja see on oluliseks komponendiks kogukonnas (Fraser, 2005, lk 286, 297).

Kogukondi on võimalik määratleda erinevate näitajate kaudu. Geograafiliselt seotud inimesed võivad moodustada oma kogukondi. Tegu võib olla maakonna, linna või ka lihtsalt tänava või naabruskonnaga. Kogukonda kuulumus võib kujuneda veel ka soo, rassi, vanuse ning majandusliku seisu järgi. Ühtlasi seovad ühiste tunnustena inimesi näiteks jagatud kultuur, väärtused või huvid (Gambrill, 2013, lk 603).

Eestile iseloomulikeks kogukonnaliikideks, kuhu poole ka järjest enam püüeldakse, on huvipõhine, väärtuspõhine ja/ või avatud kogukond. Neid kõiki ühendab koostöövõime tegevuste korraldamisel. Suurimaks erinevuseks on see, et huvipõhises kogukonnas ei pruugi olla jagatud ajalugu ega traditsioone ning avatud kogukonnas ei pea kõikidel

liikmetel olema „meie“ kuuluvustunnet. Eestis formaalselt organiseerunud kogukondi on 3500 ja neid iseloomustab see, et enamasti on kogukonnal 3-5 eestvedajat ning kuni 10 aktiivset liiget. Peamiselt on kaasalööjateks naised, vanuses 41-60 eluaastat (Vihma & Lippus, 2014).

Kogukonnas saavad inimesed kokku enamasti seetõttu, et neil on mingisugune ühine murekoht, näiteks kõrged maksud, või nad soovivad muutust, näiteks suurendada turvalisust ja/või vähendada kuritegevust vms. Üheskoos tegutsemine võimaldab efektiivsemalt probleemi lahendada. Oluline on kaasata inimesi kogukonnas otsustesse, mis mõjutavad nende elu (Gambrill, 2013, lk 601). Lisaks toob Gambrill (*Ibid.*: lk 601), et kogukonna toimimiseks peaks selle eestvedajate hulgas olema muutuste võimaldaja, koordineeri ja ning toetaja, kellel on olemas oskus probleeme lahendada.

Kogukonna ressurssideks võib pidada kõike, mida annab kasutada, et parandada kogukonna liikmete elukvaliteeti. Kogukonna ressurssideks võivad olla nii inimesed, asutused, teenused kui ka ehitised. Bill Berkowitz ja Eric Wadud (n.d.) on välja toonud järgmisi näiteid kogukonna ressurssidest: kogukonna ressursiks võivad olla kõik kogukonnas elavad inimesed, kui nad teavad, mis on nende oskused ja kuidas neid kogukonna elu parandamiseks kasutada – näiteks lapsega kodus viibiv ema, kes korraldab mängupäevi teistele emadele ja nende lastele. Samas võib kogukonna ressursiks olla ka füüsiline struktuur või asukoht, näiteks kool, haigla, kirik, raamatukogu, park. Ühtlasi võib kogukonna ressursiks pidada ka teenust, mis parandab või kergendab kogukonna liikmete elu, näiteks ühistransport, munitsipaalasteed ja selleks võib olla ka ettevõte, mis pakub töökohti ning toetab kohalikku majandust (Berkowitz & Wadud, n.d.).

Kogukonna elu parandamiseks tuleks välja selgitada oma kogukonna ressursid ning kasutada neid kogukonna tugevdamiseks. Ühtlasi on lihtsam seeläbi leida kitsaskohad, mis vajaksid muutmist ning kui muutused on üles ehitatud tugevuste peale, on elanikel muutuseid lihtsam vastu võtta. Kogukonna ressurssidele tähelepanu pööramine aitab leida üles need inimesed, kes vajaksid rakendamist, kuid keda varem pole märgatud või nende oskuseid piisavalt ära kasutatud (Berkowitz & Wadud, n.d.).

Kogukonna ressursse juhitakse kogukonnatöö kaudu. Sarnaselt kogukonna mõistega on ka kogukonnatöö puhul tegemist katuserminiga, mida erinevad organisatsioonid on

defineerinud erinevalt. Kogukonnatöö läbi võimaldatakse inimestel parandada oma elukvaliteeti ja saada suurem mõjuvõim küsimuste üle, mis neid puudutavad (Adams, Dominelli, & Payne, 2002, lk 151).

Nagu eelpool kirjeldatust selgub on kogukond avar mõiste, mis hõlmab väga erinevaid tähendusi, ühtlasi on ka kogukonna ressursse erinevaid. Ühendavaks aspektiks on see, et kogukond hõlmab teatud hulka inimesi, kes koos tegutsevad ühiste eesmärkide või heaolu nimel, kasutades ära olemasolevaid ressursse. Samas on võimalik kogukonnatöö kaudu ka aitamiseks vajalikke ressursse juurde tekitada.

1.2. Avalik sektor ja kogukond

Avalik ja erasektor peaksid koostööd tegema ning seda kinnitab ka Euroopa Komisjoni kogukonna juhitud kogukonna arengu ühtekuuluvuspoliitika 2014–2020 infoleht. Samast dokumendist võib välja lugeda, et kogukonnatöö on võtmeks probleemide lahendamisel ja vajalik oleks luua kohalikud tegevusrühmad, mis esindaksid nii kohaliku, avaliku kui ka erasektori sotsiaalmajanduslikke huve. Tegevusrühmadesse peaksid kuuluma ettevõtjad, kohalikud ametiasutused, naabruskonna/maaelu ühendused, kogukondlikud ja vabatahtlikud organisatsioonid ja samas ka kodanike rühmad, näiteks vanemaealised, vähemused jne (Euroopa Komisjon, 2014).

Sotsiaaltöö ja sotsiaaltöötajate roll kui avaliku sektori esindajatel kogukonnas on väga tähtis. Sotsiaaltöötaja ülesanne on aidata inimestel suurendada oma võimekust tulla toime igapäevaeluga, sealjuures aidates neil saada vajalikke vahendeid probleemide lahendamiseks. Sotsiaaltöö sihiks on hõlbustada suhtlust üksikisikute, organisatsioonide ja keskkondade (kuhu võivad kuuluda lisaks perele ka naabrid ja töökaaslased) vahel (Van Ewijk et al., 2012, lk 6).

Kuivõrd sotsiaaltöö osaks on töötada kogukonnaga, siis ei saa probleemide lahendamiseks vajalikud teadmised tulla vaid ülikoolist, vaid kujunevad olles teatud olukorras laiendades probleemi konteksti nii, et see haaraks lisaks kliendile ka kogukonda (Payne, 2016, lk 14-15). Tulevikutrendid eeldavad muutust ka sotsiaaltöö olemuses ning töö kogukonnaga on üks olulisimaid tööloike sotsiaaltöötaja ametis (Kutsekoda SA, 2016).

Kogukonna sotsiaaltöö sõnastati Barclay raporti põhjal. Sir Peter Barclay määratles oma raportis ära sotsiaaltöötajate tööülesanded ning viitas, et rohkem tuleks rõhku panna kogukonna kaasamisele. Leiti, et sotsiaaltöötajad peaksid töötama nii kaudsetel kui ka otsestel viisidel olles sotsiaalhoolduse planeerijad, mitte vaid nõustajad (Twelvetrees, 2002, lk 128).

Kogukond on olulisel kohal kui sotsiaaltöötajad kasutavad kliendi abistamiseks juhtumikorralduslikku lähenemist, mille üheks oluliseks osaks on klientide elukeskkonna ja sotsiaalse võrgustiku kaardistamine. Juhtumikorralduse juured ulatuvad 19. sajandisse. Juhtumikorralduse eesmärgiks on pakkuda kliendile individuaalset abi, mis lähtub tema vajadustest ja võimalustest olemasolevat probleemi lahendada. Seejuures püütakse vajaminevaid ressursse kasutada efektiivsemalt ja kasvatatakse kliendi iseseisvust, enesekindlust ja suutlikust eluga hakkama saada (Gursansky, Rosemary & Camilleri, 2012, lk 1-13). Kogukond on siin võtmeks, kuivõrd sageli peitub kõige jätkusuutlikum abi inimese enda elukeskkonnas. Olukorras, kus inimene vajab julgustust ja/või pikka aega kõrvalabi oma argielutoimetustes, on mõistlik leida üles need abiallikad, mis on inimesele kõige lähemal ning tema jaoks kõige usaldusväärsemad.

Eesti sotsiaaltöötajad kasutavad STAR programmi (sotsiaalteenuste- ja toetuste andmeregister), mille eesmärgiks on osutada abivajajale kliendile kiiremat ja vajaduspõhisemat abi. Praktikas kasutatakse hetkel STAR programmi peamiselt toimetulekutoetuse määramiseks, kuid ühtlasi on see mõeldud sotsiaaltöötajate töö lihtsustamiseks koondades kokku klienti puudutava info, mida on võimalik erinevate sotsiaalteenuste osutajate ja kohalike omavalitsuste vahel jagada. Soodustab see ka üleminemist teenustepõhiselt statistikalt isikupõhisele statistikale (Pedastsaar, 2013, lk 38-42). STAR toetab ka juhtumipõhist lähenemist sotsiaaltöös, kuna suunab inimese probleemi lahendamisel vaatama terviklikult nii inimese abivajadust kui ka tema võimalikke ressursse.

Kogukonnatöö tugineb suuresti jõustamise põhimõtetel. Kui sotsiaaltöötaja (või juhtumikorraldaja) arvestab kliendi ja kogukonna eripäradega, aitab üles leida tema tugevused, oskab näha temas endas ja lähikeskkonnas leiduvaid ressursse, siis on kliendil ja kogukonnal võimalik tunnetada oma jõudu. Seeläbi suudab grupp sarnaste probleemidega inimesi saavutada positiivseid muutusi uute teenuste loomisega või

elukorraldust mõjutavate organisatsioonide töö ümberkorraldamisega (Payne, 2016, lk 47-49, 197-198).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kogukonnatöö seisneb teavitamises, kaasamises, kogukonnas olevate ressursside kaardistamises ja nende rakendamises. Oluline seejuures on sotsiaaltöötajate baasoskused – suhtlemisoskus, mis koosneb kontakti loomisest, aktiivsest kuulamisest, kliendi kaasamisest, juhendamise oskusest, enesekehtestamisest. Oluline on ka nõustamisoskus, koostööoskus ja meeskonnatöö oskus (Kutsekoda SA, 2016).

Kogukonnatöö on olulisel kohal ka CARE metoodikas. CARE metoodika on kliendi tugevustele ja tema taastumisele tuginev metoodika, kus suur roll on sotsiaaltöötaja kohalolekul ja toetusel. Seda kasutatakse peamiselt psüühikahäiretega inimeste ühiskonda tagasi toomisel. CARE metoodika puhul tehakse tööd keskkonnaga ning seda üritatakse „sotsiaalsemaks“ muuta, et haavatavas olukorras inimesed saaksid ühiskonnaelus osaleda. Sarnaselt kogukonnatööle keskendub CARE tugevuste ja võimaluste leidmisele inimese elukeskkonnas ning seeläbi suurendatakse kliendis endas ja kliendi keskkonnades olemasolevaid võimalusi, mis võivad tema taastumis- ja arenguprotsessides kaasa aidata (Den Hollander & Wilken, 2015, lk 23, 55, 59).

Kogukonnatöö praktikad erinevad riigiti. Kogukonnatöötajaks võib olla vabatahtlik, kelle tegevus on seotud kogukonnaalgatustega või organiseeritud abiprogrammidega. Teine osa kogukonnatöötajaid on professionaalid, kelle põhitöö on suunatud inimeste toimetuleku tagamisele ning kes kasutavad kogukonda kui lisaressurssi oma töös. Kogukonnatööd võivad teha erineva professioniga inimesed, näiteks sotsiaaltöötajad, teised elanike toimetulekuks vajalike teenustega tegelevad spetsialistid või tervishoiutöötajad. Kogukonnatööd on võimalik teha oma põhitööna või lisaks tavapärasele tööle (Twelvetrees, 2002, lk 1).

Eestis tegelevad kogukonnatööga peamiselt mittetulundusühingud. Neist osad tegutsevad mitteformaalse ühendusena, mõnda kogukonda juhib külavanem ja väike protsent tegutseb seltsingulepingu alusel. Kogukonnaressursside paremaks kasutamiseks on oluline kogukonna ja kohaliku omavalitsuse koostöö. Paraku näitab 2014. aastal läbi viidud kogukonnauuring, et sellist koostööd tehakse praegu veel vähe. Koostööd kohalike

omavalitsustega peetakse väga aktiivseks vaid 23% vastanute arust ja ühtlasi 23% koostööst ühenduse ja kohaliku omavalitsuse vahel on projektipõhine (Vihma & Lippus, 2014).

Selleks, et avalik kui ka erasektor kogukondadega koostööd teeks on sotsiaaltöötajatel võimalik oma panus anda. Nemad teevad koostööd ja puutuvad kokku kohalike elanike, riigiasutuste ja ka eraettevõtetega, nemad näevad, kellel on abi tarvis ja, kes võiks seda abivajajat aidata. Sotsiaaltöötajad on oluliseks lüliks kogukonna ressursside märkamisel, loomisel ja rakendamisel.

1.3. Eakad ja nende toimetulek

Vanemaealised võivad moodustada oma kogukonna, samas võib neid pidada ka kogukonna ressurssideks. Eakat on võimalik defineerida erineval viisil. Eakaks võib pidada inimest vanuses 50–80 ja üle selle. Enamasti siiski arvatakse, et eakas on inimene, kellel vanust vähemalt 65 eluaastat (seotud on see erinevate riikide poolt kehtestatud pensionieaga). Kuid see on vaid kronoloogiline määratlus – tihti vaieldakse, kas eakat peaks määratlema tema vanuse järgi, sest inimeste eluiga pikeneb ja elukvaliteet paraneb aastatega (Sabharwal, Wilson, Reilly & Gupte, 2015, lk 1-6).

Vanaduse määratlemisel soovitatakse eluaastatel põhineva definitsiooni asemel kasutada pigem erinevaid näitajaid, sealjuures on kõige tähtsam inimese enda sisemine arusaam, kas ta on vana. Tuuakse veel välja, et end hingelt noored tundvad aktiivsed eakad on väärtuslikud ressursid kogukonnas (Cohen *et al.*, 2016, lk 8/14, 1/14). Eestis peavad 63aastased ja vanemad inimesed vanaks 70aastaseid, nooremad aga 60aastaseid. Üldiselt võib öelda, et Eestis peetakse vanaks 60aastast inimest (Ainsaar & Maripuu, 2009).

Toimetulekuks on vajalikud viis eeltingimust. Toimetuleku kriteeriumid on seotud inimese vajadustega. Eeltingimusteks on inimese füüsilised ja vaimsed võimed, motivatsioon ja teadmised olemasoleva olukorraga toime tulemiseks, oskused, mis aitaksid käituda vastavalt olukorrale ning võimalused ehk sobiv keskkond, mis toetab inimest tema raskuses. Ühe või ka mitme eeltingimuse puudumine või puudulikult täitmine võib viia toimetulekuraskusteni, sealjuures võivad raskused tekkida, mis tahes eluvaldkonnas (Wiman, viidatud Laes, 2014, lk 139 vahendusel).

Toimetulekut igapäevase eluga võib hinnata ka selle järgi, kas maailm on inimese jaoks arusaadav, kas elatakse stabiilses ja usaldusväärses keskkonnas ning kas inimene näeb oma elule mingeidki väljavaateid. Eelnimetatud tegureid ning oma elu ja suhete korraldamise oskust peetakse raskesti saavutatavaks (Antonovsky, viidatud Wilken & Van Ewijk, 2016, lk 23 vahendusel).

Heaolu on üsna keeruline täpselt defineerida, aga selle määramisel kasutatakse kolme erinevat mõõdet: materiaalne, suhteline ja subjektiivne. Materiaalse heaolu puhul vaadeldakse olemasolevaid varasid, elamisstandardit. Suhteline jaguneb kaheks, üks vaatleb sotsiaalseid suhteid ning juurdepääsu avalikele hüvedele ning teine on inimlik lähenemine, võimed ning ellusuhtumine, sealhulgas lähedased suhted. Subjektiivsel heaolul on samuti kaks aspekti, esimene vaatleb nende arusaamu oma positsioonis ühiskonnas ning teine kultuurilisi väärtuseid, ideoloogiaid ning uskumusi (White, 2010, lk 158-172).

Kõik need mõõtmised on omavahel seotud ning samuti mõjutab inimeste heaolu nende toimetulekut ning ka vastupidi. Järgnevas lõigus tuuakse toetudes Eesti Gerontoloogia ja Geriaatria Assotsiatsiooni poolt 2001. aastal läbi viidud uuringule väljakõige olulisemad eakate tervise ja heaolu probleemid (Saks *et al.*, 2001):

- madal sissetulek, majandusprobleemid;
- kroonilised kehalised haigused;
- psühholoogilist laadi küsimused (nt üksildus, isolatsioon);
- keskusest ja arstiabist kaugel elamine;
- toimetulekuraskused igapäevaeluga ja olmeprobleemid;
- depressioon;
- turvateenuse puudumine;
- telefoniside puudumine;
- mälu ja mõtlemise häired, sealhulgas dementsus;
- halvad elamistingimused;
- alkoholism;
- sotsiaalne tõrjutus, ei saa osaleda ühiskonna elus;
- juriidilised probleemid.

Selle loetelu alusel võib väita, olulistemaks probleemideks oli aastal 2001 eakate kehv tervis, kuid olulisel kohal oli ka eakate üksildustunne ning tekkiv depressioon, mis võis omakorda viia ka toimetulekuraskusteni ja alkoholi kuritarvitamisele. Kui vaatame aastal 2015 läbi viidud vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuringut, siis näeme, et üks probleemidest on pisut leevenenud – nimelt näitavad viidatud uuringu andmed, et enamasti on kõikidel eakatel olemas keegi, kellega suhelda, kelle poole mures pöörduda ning tänu sellele ei ole üksindustunne enam nii suureks probleemiks kui see oli 2001. aastal. Siiski pole seal välja toodud, kas suhtlus toimub näost-näku või tehnoloogia abil. Toimetulekuks piisavalt raha on enamasti nendel eakatel, kes töötavad, on hea tervisega ning kolmanda taseme haridusega. Enim probleeme on mittetöötaval, kehva tervisega ning ametliku puudega eakatel vanuses 50-74 (Poliitikauuringute Keskus Praxis & TNS EMOR, 2015).

Kui vaadata SHARE 5. laine ajavahemikus 2012-2013 koostatud koguandmestiku kirjeldavat statistikat, kus vaadeldi tervise subjektiivseid ja objektiivseid tunnuseid, selgub, et eakad hindavad oma tervist väga kehvaks. Tervise enesehinnangut, hapruse tunnuseid, valu, enesehinnangut mälule vaadeldi subjektiivse tunnuseks ning terviseprobleemide, ravimite ja viivisega meenunud sõnade arvu, depressiivsust, käe pigistusjõudu ning toolilt tõusmist objektiivse tunnuseks. Kõige halvemad tulemused (1. koht 15 riigi seas) eakate enesehinnangutes anti tervise, hapruse, mälu ja depressiivsuse osas. Ka teistele tunnustele anti anti halbu hinnanguid. Samas positiivsest küljest kasutavad Eesti eakad ravimeid vähem kui teiste riikide eakad. Antud uuringust saab järeldada, et Eesti inimeste tervis halveneb kiiremini kui teistes riikides ja tegevuspiirangul on oluliselt tihedam seos elukvaliteediga kui teistes riikides, mistõttu suureneb jätkuvalt vajadus tervishoiu- ja hoolekandeteenuste järele (Sakkeus & Leppik, 2016).

Põhjus, miks kahes uuringus oli kohati erinevad tulemused võib olla selles, et küsitletute arv oli erinev. Kuigi mõlemas värskeemas uuringus küsitleti 50+ inimesi, siis SHARE 5.laine puhul oli neid üle 8000 (Sakkeus & Leppik, 2016), vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuringus 1384 (Poliitikauuringute Keskus Praxis & TNS EMOR, 2015).

Eakate toimetulekut ja nende rahulolu eluga kujundab ka puude olemasolu. Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduses (PISTS) § 2 defineeritakse puuet järgmiselt: „Puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või

kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel“ (Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus, 1999). Lähtuvalt inimese tegutsemis- ja ühiskonnaelus osalemise piirangutest eristatakse kolme puude raskusastet (Eesti Puuetega Inimeste Koda, 2013):

- keskmine, kui inimese igapäevases tegutsemises või ühiskonnaelus osalemises esineb raskusi;
- raske, kui inimese igapäevane tegutsemine või ühiskonnaelus osalemine on piiratud;
- sügav, kui inimese igapäevane tegutsemine või ühiskonnaelus osalemine on täielikult takistatud.

Puuetega inimeste kaasatus ühiskonnas ei ole piisavalt suur. Nende võimalused teha jõukohast tööd, nautida ja osaleda kultuurielus on väiksemad võrreldes ülejäänutega, sest nii teenuste tarbimine kui ka kättesaamine on raskendatud (Tambaum, Medar, & Narusson, 2014). Sama kehtib ka osade eakate kohta. Välja on antud käsiraamat, milles leidub soovitusi ja ettepanekuid, kuidas puuetega inimene saaks olla rohkem kogukonnaliige. Tegu on kogukonnapõhise rehabilitatsiooni juhiste käsiraamatuga – Community Based Rehabilitation: CBR guidelines, mis valmis 2003 aastal üle 180 inimese ja 300 organisatsiooni esindajate koostööl ja puudutab see ka eakaid. Alates 1992. aastast on CBR, (*Community Based Rehabilitation*) ehk kogukonnapõhisest rehabilitatsiooni, programmist abi saanud üle 229 000 inimese, programmi põhitegevuste hulka kuulub kogukonna ja perekonna liikmete koolitamine ja harimine puude eripärade ja omaduste kohta; CBR programmi ja mudeli kasutamise õpetus; anda võimalust puuetega inimestele hariduse kättesaadavuse jaoks; teavitada puuetega inimesi neile pakutavatest teenustest, võimaldades neid ka kasutada; suurendada abivahendite kättesaadavust; pakkuda võimalust osaleda tööelus; toetades nende sotsiaalseid tegevusi, sealhulgas ka võimalust sportida; pakkuda rahalist abi ka elamiskuludeks ja kodude sobivaks kohandamisel (World Health Organization, 2010). Hetkel puuduvad andmed, kas Eestis kasutatakse antud käsiraamatut.

Domineerivaks puudeks oli aastal 2009 75-aastaste ja vanemate inimeste puhul liikumispuue ning sageli on nemad ka kõige üksikumad. Psüühikahäire on valdavalt kuni 50-aastaste inimeste hulgas enim levinud. Kõrvalist abi vajab alates 75. eluaastastest puuetega inimestest lausa 88%. Sügava puudega inimestest ei saa iseseisvalt hakkama

76% ja liitpuudega inimestest 47%. Üheliikmelises leibkonnas ehk üksinda elab tööealistest puuetega inimestest 30% ja pensioniealistest ja vanematest juba 41%, oluline tähelepanek on ka see, et peaaegu kolmandik sügava puudega inimesed on üksikud. 50-74 aastaste abistajateks on enamasti abikaasad või elukaaslased ning vanemate puuetega inimeste abistajateks on väga suures osas nende lapsed. 2009. aasta uuringust selgub, et eakaid abistades on mitteformaalsed hooldajad pidanud aasta jooksul võtma oma töö- ja/ või koolikohustuste arvelt vabu tunde ja päevi ning puhkust (nii korralist kui ka eripuhkust). Osa inimesi on täielikult lõpetanud töötamise või õppimise (Saar Poll OÜ, 2009).

Eesti Vabariigi Põhiseaduse (PS) § 27 kohustab perekonda hoolitsema oma abivajava perekonnaliikme eest (Eesti Vabariigi Põhiseadus, 1992). Ühtlasi on see kohustus kirjas ka Perekonnaseaduses (PKS) § 96, mille kohaselt täisealised perekonnaliikmed, nii lapsed kui lapselapsed, peavad ülal pidama oma vanemaid (hooldamine, põetus) (Perekonnaseadus, 2009).

Kuna hooldamine on raske ja sageli ei ole võimalik hooldajal hooldatava tõttu enam tööl käia, vajatakse lisaabi nii enda kui ka teiste aidamisel (Poliitikauuringute Keskus Praxis & TNS EMOR, 2015). Sissetulekuna on võimalik taotleda hooldajatoetust, mis olenevalt omavalitsusest on 19-25 euro suurune, kuid see ei pruugi olla piisav. Positiivne on see, et hooldajal säilib ravikindlustus, kuna kohalik omavalitsus tasub sotsiaalmaksu tema eest (Annus-Anijärv, 2014).

Hooldaja koormust võiks vähendada formaalse hooldusega, mis lubaks eakal võimalikult kaua omas kodus või koduses keskkonnas elada. Sellel eesmärgil võiks eakatele rohkem pakkuda päevahoidu ning koduõendusteenust. Mõlemad teenused on Eestis alles arenemisjärgus ja seda näitab ka statistika – Sotsiaalministeeriumi andmete põhjal osutati päevahoiuteenust 2014. aastal 489 inimesele, kellest vaid 35 olid pensioniealised. Koduõendus ei kuulu hoolekande süsteemi vaid on osa tervishoiuteenusest (Tulva *et al.*, 2015). Samas seal, kus formaalsete tugiteenuste kasutamine ei ole mingil põhjusel võimalik, teenus konkreetses piirkonnas puudub või ei ole kasutaja jaoks taskukohane, võiks eaka toetamiseks otsida ressursse kogukonnast.

Väga oluline on eakatesse positiivse suhtumise kujundamine kogukonnas, sotsiaalse kaasamise edendamine ning diskrimineerimise kõrvaldamine. Vaimse tervise strateegias 2016-2025 toodi välja järgmised tegevused, mis aitaksid eakate heaolu parandada. Esiti tööturul võiks eelarvamuseta kasutada eakate potentsiaali, rakendada neile paindlikku tööaega ja töökoormust, pakkuda vajalikke koolitusi ja abistada ka transpordiga (Eesti vaimse tervise ja heaolu koalitsioon, 2016). Ka uued põlvkonnad, kes tööturule sisenevad soovivad rohkem paindlikku tööaega ja töötingimusi ning mõeldes eakatele on neil suuremad ootused hoolekandeteenustele ja pigem eelistatakse personaalsemat lähenemist (Kutsekoda SA, 2016). Kogukonnas tuleks toetada tugivõrgustike tegutsemist ning kaasata eakaid erinevatesse programmidesse, luua neile spetsiaalseid programme toetamiseks ja stimuleerimaks aktiivset eluviisi, treenida kognitiivset ja kehalist võimekust ning seeläbi vältida isoleeritust ja üksindust. Oluline on ka kindlustada informatsiooni levik. Tähtis on märgata ja sekkuda eakate väärkohtlemise juhtumitesse ja organiseerida teavituskampaaniaid. Meedia peaks kajastama aktiivsena vananemist positiivselt ja juhtima tähelepanu põlvkondadevahelisele solidaarsusele (Eesti vaimse tervise ja heaolu koalitsioon, 2016).

Läbitöötatud kirjanduse põhjal järeldab autor, et eakate järjest suurenev osakaal ning kohalike omavalitsuste ja riigi ebapiisavad võimalused kõigi abistamiseks suunab meid maksimaalselt ära kasutama kogukonna võimalusi. Eakate heaolu ja toimetuleku parandamisel või säilitamisel on aktiivsena vananemisel suur roll ning sellele saab aidata kaasa keskkond, kus eakas viibib. Kogukondi võib olla erinevaid, nii suuri kui väikseid, kuid oluliseks aspektiks kogukonna kujunemisel on vabatahtlikud inimesed. Samas on ka sotsiaaltöötajatel oluline roll olla vahendajaks riigi ning rahva vahel. Mõlema osapoole omavaheline koostöö võimaldab jõuda suurema arvu abivajajateni. Oluline on leida võimalusi, vabatahtlikuid ning neid aktiveerida, et rohkematel inimestel ja eakatel oleks võimalik kogukonnast abi saada.

1.4. Eakatele suunatud kogukonna ressurssidel põhinevad praktikad

Inimeste vananemisega suureneb nende kõrvalabi vajadus. Suur osa eakaid soovivad vananeda oma kodus, sest sellisel juhul saavad nad hoida oma väärikust ja sotsiaalset

võrgustikku, olla lähedal oma isiklikele asjadele ning nautida elu rohkem. Ühtlasi on hooldekodud kulukad (Luppa *et al.*, 2010, lk 31). Antud alapeatükis tuuakse välja erinevad juba kasutatud lahendused ehk head praktikad, mis aitavad eakate heaolu ja toimetulekut parandada.

Wilken, Medar, Bugarszki, & Leenders (2014, lk 56) on rõhutanud, et head praktikad kujunevad välja koostöös erinevate asjaosalistega ja nende inimeste kaudu, keda probleem puudutab ning kelle heaolu nad parandavad. 2015. aastal Tallinna Ülikooli teadurite poolt läbi viidud arendusuuring „Kogukonnapõhine toetus üksielavate eakate toimetuleku tagamiseks ja institutsionaalse hoolduse ennetamiseks“ keskendus lahenduste otsimisele, mis võimaldaksid eakatel võimalikult kaua oma elukeskkonnas toime tulla ning seeläbi institutsionaalset hooldamist vältida või vähemalt edasi lükata. Uuringus on välja toodud järgnevad lahendused: esiti sotsiaalhoolekande teenuste kättesaadavus ja suurem maht; tehniliste abivahendite kättesaadavuse suurendamine; põlvkondade maja loomine ja seeläbi põlvkondade sidususe suurendamine, kogukondade abikeskuse loomine, heade praktikate levitamine ja heade rahvusvaheliste praktikate tundma õppimine (Tulva *et al.*, 2015).

Eakatele suunatud kogukonnapõhiste heade praktikatena on kirjeldatud väga erinevaid tegevusvorme. Nii näiteks pakutakse Lääne-Virumaal eakatele võimalust liigelda kasutades koolitransporti. Olulised on ka päevakeskuste, seltsingute ja klubide tegevused, näiteks Võru päevakeskuses on 16 erinevat ringi, millega on hõivatud ligi 400-500 eakat. Lihulas on olemas kultuurimaja ja pensionäride klubi. Kogukonnas üksielavatele eakatele pakub eluaset Võhma linnas tegutsev MTÜ Sinule, mille kaudu abistatakse majandusraskustesse sattunud inimesi ja korraldatakse ka eakatele jõulupidusid (Tulva *et al.*, 2015).

Tihti hooldavad eakaid nende pereliikmed/ sugulased või naabrid, et eakas saaks kodustes tingimustes elada. Mitteametlikule hooldajale ei pruugi see lihtne olla, lisaks võib see tekitada hooldajale endale füüsilisi ning vaimseid terviseprobleeme, rahalisi raskusi ning sotsiaalset kõrvalejäetust. Hooldaja depressioon, stress või läbipõlemine suurendab riski eaka kodust hooldekodusse saatmisele. Selle vältimiseks on oluline pakkuda ka hooldajale tuge. Hea praktikana soovitatakse hooldajale pakkuda puhkamise võimalust, psühholoogilist tuge (nii individuaalset kui ka grupis) ning informatsiooni ja

kommunikatsiooni tehnoloogilist tuge – arvuti ja telefoni kasutamise võimalust, et saada tuge ning end harida. Belgia valitsus kiitis heaks mõtteks luua innovaatilisi projekte, mille abil saaksid eakad kodus vananeda ning nende mitteametlikele hooldajatele pakutakse tuge (Lopez-Hartmann, Wens, Verhoeven, & Remmen 2012, lk 2, 14).

Sotsiaalteenuste mahu ja mitmekesisuse kasv toetab küll aktiivsete eakate toimetulekut, kuid üksi elavad eakad võivad jääda tagaplaanile. Heade praktikatena selle probleemi lahendamiseks on Eestist võimalik tuua vaid mõningaid üksikuid näiteid, näiteks Viljandi seltsidaamid, raamatukogu kojutulek, sõbra- ja naabriabi jne, aga ka needki praktikad vajavad levitamist (Tulva *et al.*, 2015).

Olukorras, kus eakatel juurdepääs teenustele raskendatud, kas transpordi või rahaliste raskuste tõttu, võiks kaaluda infotehnoloogiliste vahendite kasutamist. Aastatel 2010-2013 viidi läbi VIRTU (*virtual elderly care services on the Baltic islands*) projekt, kus osalesid eakad, kes olid sotsiaalsed ning vaimselt terved, kuid kellel oli raskusi kollektiivsete tegevuste liitumisel ja kes tundsid üksindust või olid sotsiaalse tõrjutuse riskigrupis, samuti puudega eakad. Ühtlasi kuulusid projektis osalejate hulka ka inimesed, kes vajasisid jälgimist või inimesed, kes hoolitsesid puudega kaaslase eest. Neil oli võimalik virtuaalsete kanalite vahendusel olla ühenduses hooldajatega, õdede ja füsioterapeutidega, osaleda harjutusrühmades, vestlusgruppides ja muudes organiseeritud tegevustes, kuulata külalisloenguid toitumise ja teiste aktuaalsete temade kohta ning suhelda kõikide projektiga liitunud eakatega. Projekti eesmärgiks ei olnud asendada elavat inimest, vaid pakkuda lisameetmeid toimetuleku parandamiseks (Poliitikauuringute Keskus Praxis, 2014).

Prantsusmaal alustati 1990. aastal projektiga Villa Family, mis aitas eakatel peresarnastes tingimustes elada. Projektiga liitunud eakad palkavad endale perekonna, kellega koos elada. Suures majas on kaks erinevat korterit, kus elavad erinevad perekonnad, mõlemas perekonnas elab kaks kuni kolm eakat, enamasti on nad üle 80aastased. Söömine ja vabaaja veetmine toimub koos eakatega. Perepeaks on enamasti vastava koolituse läbinud naisterahvas ja tema tööaeg on 24 tundi päevas ning peamisteks ülesanneteks on eaka kuulamine ja temaga suhtlemine. Kahe pere elamine ühes majas annab võimaluse vahelduseks ning pühade ajal näiteks ka puhkuseks. Kui peaks juhtuma, et eakad ei ole

rahul oma perega, kellega nad koos elavad siis võivad nad perest ka loobuda (Bovaird, 2007, lk 853-854).

Šveitsist, Tessini maakonnast võib tuua erinevaid näiteid algatustest eakate heaolu parandamiseks. Näiteks päevakeskused, kus tutvustatakse eakatele erinevaid teenuseid ja õpetatakse neid kogukonnas leiduvaid ressursse ära kasutama, toetatud elamine korterites, kus on olemas tugi inimese kui ka vajalike teenuste näol, *Alzheimer Cafe* – kohvik dementsuse diagnoosiga inimestele ja nende hooldajatele, kus jagatakse infot ja antakse võimalus igapäevaelu rutiinist välja tulla (González Ortiz, Calciolari & Lomazzi, 2015).

Eakate toimetulekut parandavad praktikad erinevad riigiti. Eelpool kirjeldatud Šveitsist, Belgiast ja Prantsusmaalt pärit näidete rakendamist võiks autori hinnangul kaaluda ka Eestis. Eestis kasutatavad praktikad toetavad küll eakate aktiivsena vananemist, kuid eeldavad tihti seda, et eakas oleks ise niivõrd hea tervise juures, et saaks tegevust pakkuvatesse asutustesse kohale minna. Rohkem tuleks levitada häid praktikaid üksielavate eakate toimetuleku parandamiseks ning ühtlasi ei tohiks unustada ka neid inimesi, kes hooldavad kodus oma pereliiget.

2. UURIMUS PÄRNUMAA OMAVALITSUSTE SOTSIAALTÖÖTAJATE VALMISOLEKUST KASUTADA KOGUKONNA RESSURSSE EAKATE TOETAMISEKS

2.1. Lühiülevaade kogukondade ja eakate olukorrast Pärnu maakonnas

Pärnumaa on territooriumilt suurim maakond Eestis ja selle keskuseks on Pärnu linn. Pärnumaal asub lisaks Pärnule kaks linna, viis alevit, kaheksa alevikku ja 325 küla, kokku 19 omavalitsust. Pärnumaa on rahvaarvult neljas maakond Eestis (Kase, 2016).

Pärnumaal elas Statistikaameti 2016. aasta andmete kohaselt 17 484 inimest kel, vanust 65 eluaastat ja rohkem, sealhulgas 11 542 naist (Statistikaamet, *s.a.a*). Omavalitsustes, kus küsitleti sotsiaaltöötajaid on eakaid 14 351 (Statistikaamet, *s.a.b*). Pärnumaal on puudega 4943 eakat, kes üle 63 aastat vana, puudega inimesi on kokku 8633, mis näitab, et üle poolte puuetega inimestest Pärnumaal on eakad (Statistikaamet, *s.a.c*).

STAR statistika andmebaasi kohaselt on Pärnumaal 30. septembri 2015 aasta seisuga 2786 toimetulekuraskustes eakat, kusjuures number kirjeldab vaid neid, kes on saanud toimetulekutoetust. Pärnumaa kohalikud omavalitsused on välja toonud toimetulekuraskustes inimeste hulgas üksi elavad pensionärid, töövõimetus- ja rahvapensionärid ning vanurid, kes elavad üksinda ning kellel puuduvad lähisugulased (Erm-Reining, 2015).

Käesoleva haldusreformi protsessis on sotsiaaltöötajad mures, kas ühinemised teiste omavalitsustega toovad kaasa häid muudatusi või toimub stagnatsioon. Peamiselt tegeletakse hooldekodude laiendamistega, kuna üldhooldusteenustele on kõige pikemad järjekorrad. 2016. aastal koostatud analüüsis, mis käsitles sotsiaalteenuste arendamise

vajadust maakondades, on välja toodud, et Pärnu maakonnas plaanitakse arendada järgmiseid teenuseid: sotsiaalsõiduk; koduhooldusteenus; tugiisiku ja isikliku abistaja teenused; päevahooldus-intervallhooldus; häirenapp ja telehooldusteenus (Rasu, 2016). Mis puudutab kogukondliku tegevust, siis Pärnumaal on kaardistatud 52 maapiirkondades tegutsevat seltsingut (Kink, Lepp & Paas, 2006) ja 162 piirkondlikku elu edendavat ühendust, kusjuures olemas on ka 15 külavanemat (Vihma & Lippus, 2014).

Eakate toimetulekut käsitlevad uuringud Eestis keskenduvad sageli ametlikele hooldusteenustele, viimasel paaril aastal on tehtud ka omastehooldajaid puudutavaid uurimustöid. Kuid kogukonna rakendamise võimalustele eakate hoolekandes on Eestis seni vähe. Nagu eelolevast lühikirjeldusest selgub, elab Pärnumaal palju eakaid, kellest enamus on puudega. Kuigi kaardistatud pole kindlasti kõiki seltsinguid ning piirkondlikku elu edendavaid ühendusi leiab autor, et neid on siiski vähe. Kaardistatute hulgast ei ole võimalik eristada neid, mis on suunatud just eakatele või, mis aitavad eakatel paremini või mitmekülgsemalt oma elu elada.

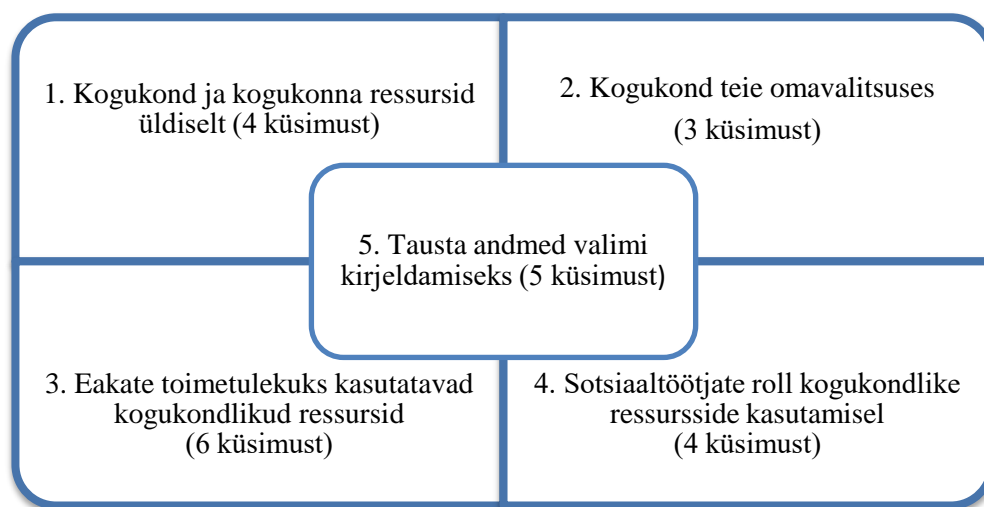
2015. aastal Tallinna Ülikooli teadurite poolt läbi viidud kogukonnapõhist toetust käsitleva arendusuuringu (Tulva *et al.*, 2015) valimisse kuulus küll ka Pärnumaa, kuid uuringu lõpptulemused Pärnumaa kohta olulist lisainfot ei anna. Samuti pole viimase viie aasta jooksul tehtud teisi uuringuid, mis annaks meile teavet, milliseid võimalusi eakate abistamiseks Pärnumaa kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajad näevad kogukonnas. Lõputöö empiirilises osas uurib autor Pärnumaa kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate hinnanguid oma kogukonna toimimisele ning nende endi rollile kogukondlike ressursside kasutamisel. Lisaks püüti välja selgitada, milliseid häid kogukonna kasutamise praktikaid eakate aitamiseks leidub Pärnu maakonnas.

2.2. Uurimismeetod, valim ja uuringu läbiviimine

Uurimisküsimustele vastuste saamiseks valiti kvalitatiivne uurimus, kuivõrd kvalitatiivset lähenemist kasutatakse selleks, et mõista ja interpreteerida sotsiaalseid nähtusi, sh inimeste kogemusi ja vaateid (Õunapuu, 2014, lk 53-54). Andmete kogumiseks viidi läbi 10 poolstruktureeritud personaalset intervjuud (lisa 1). Andmete töötlemiseks kasutati kombineeritud sisuanalüüsi, mis koosneb nii deduktiivsest kui ka induktiivsest lähenemisest.

Deduktiivset lähenemist saab kasutada kogukonna mõiste ning seda puudutavate küsimuste analüüsimiseks, induktiivne lähenemine aitab lahti mõtestada iga intervjuueeritud omavalitsuse hetkeolukorda, võimalusi ning sotsiaaltöötajate enda rolli kogukonnapõhiste ressursside kasutamisel.

Intervjuu koosneb 17 põhiküsimusest (joonis 1) ning viiest lisaküsimusest, mis annavad infot uurimuses osalenud vastajate kohta. Kõik küsimused on jaotatud teemadeks.

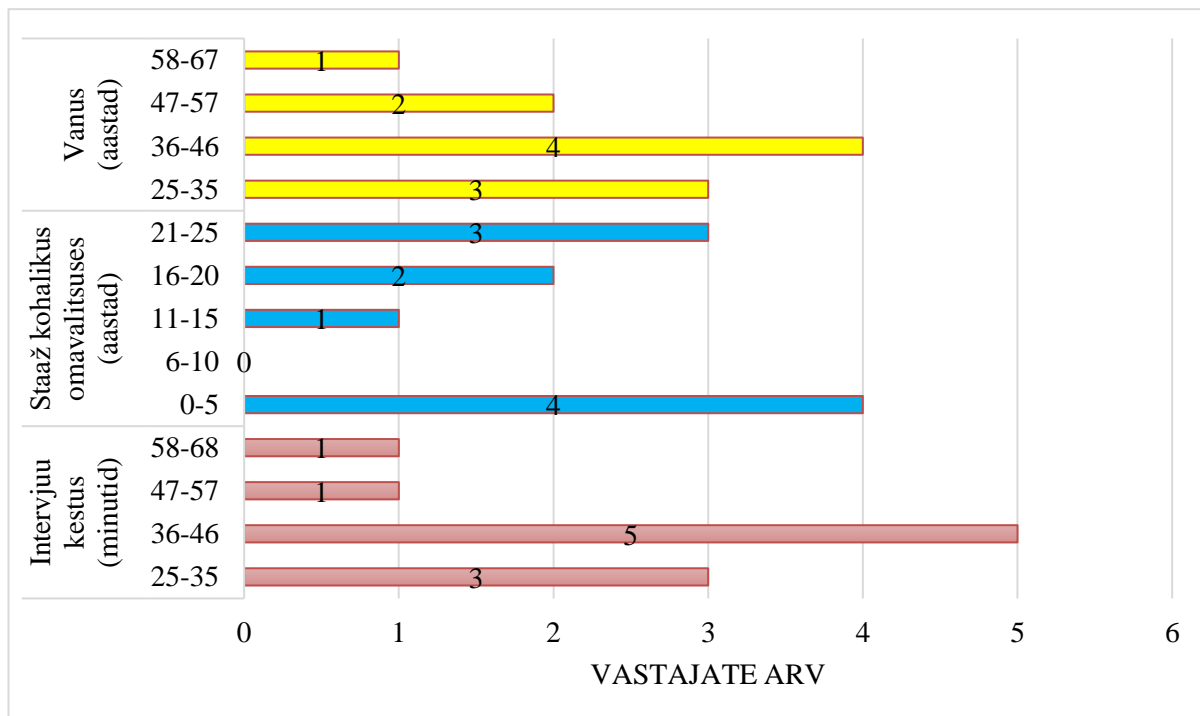

Joonis 1. Intervjuu struktuur (autori koostatud)

Valimi moodustavad Pärnu linna, Sindi linna, Vändra alevi, Sauga, Saarde, Tootsi, Tori, Audru, Koonga ja Paikuse valdade sotsiaaltöötajad (lisa 2). Sotsiaaltöötajaid intervjuueeriti seetõttu, et nende töö osaks on töötada kogukonnaga ning Pärnumaa on territooriumilt kõige suurem maakond Eestis, mis neljandal kohal oma rahvaarvuga. Valimit koostades püüti uuringuga hõlmata võimalikult erinevad omavalitsused. Võeti arvesse omavalitsustes elavate eakate osakaalu, teenuste pakkumise võimalust, omavalitsuse eelarve mahtu, kaugust suuremast linnast, elanikkonna rahvust, elanikkonna suurust ja muud sellist.

Uuringus osalenud vastajatest annab ülevaate joonis 2, kust näeme, et vastajad olid vanuses 27-65 eluaastat ning tööstaaž jäi vahemikku 5 kuud kuni 24 aastat. Kahel juhul oli vastaja töötanud sotsiaalvaldkonnas üle 10 aasta, kuid antud omavalitsuses oli vastaja tööstaaž väiksem. Samas kogukonnas, kus ka töötab, elas kuus vastajat 10st.

Kõikidel vastajatel oli erialane haridus. Projekte pole kirjutanud vastajatest neli, kuid pea kõikides omavalitsustes on olemas inimene, kelle poole on võimalik pöörduda, et selles abi saada.

Joonis 2. Ülevaade uurimuses osalenutest vanuse, staaži ja intervjuu kestuse lõikes (autori koostatud)

Töös on tulemuste esitlemisel kasutatud lõike intervjuudest. Respondentide eristamiseks kasutatakse koodi, kus esimene number tähistab intervjuu järjekorranumbrit (1-10) ja teine number vastaja tööstaaži aastates (1-25). Kuni 1a staaži = 1; kuni 5a staaži = 5; kuni 10a staaži = 10; kuni 15a staaži = 15; kuni 20a staaži = 20; kuni 25a staaži = 25. Kolmandana toob täht välja vastaja seose kogukonnaga – kas vastaja elab kogukonnas, kus ta töötab. Juhul, kui vastaja elab samas kogukonnas, siis on koodis tähisena kasutatud „J“ ning kui ei, siis on koodis „E“. Näide: Kood R1-1-E tähistab vastajat, keda intervjueriti esimesena, kes on töötanud omavalitsuses kuni üks aasta ning ei ela samas kogukonnas, kus töötab.

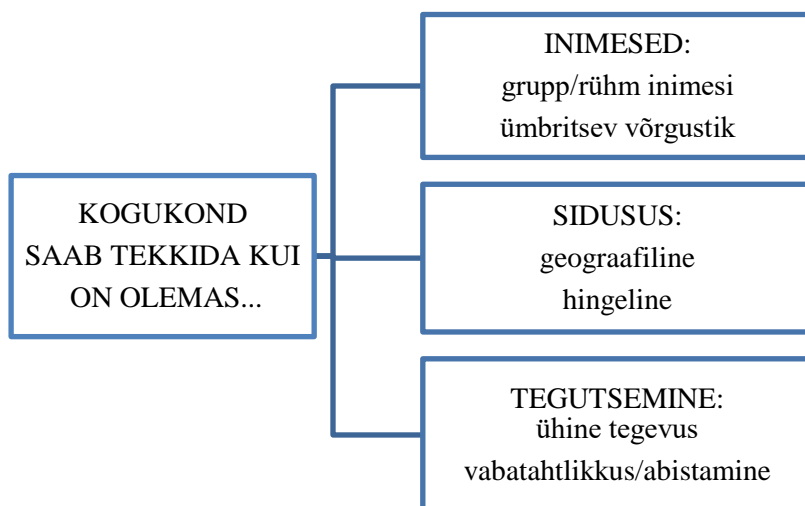
Intervjuud viidi läbi 27.02-14.03.2017 kohalikes omavalitsustes. Valimisse kuulunud kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajaga võeti ühendust telefoni teel, et tutvustada uurimust ning teha ettepanek uurimuses osalemiseks. Nõusoleku andsid kõik, kellega ühendust võeti. Intervjuud viidi läbi omavalitsustes kohapeal. Vestlus salvestati ning

hiljem transkribeeriti. Pikim intervjuu kestis 1 tund ja 8 minutit ning kõige lühem oli 25 minutit. Keskmiselt kestsid intervjuud kuskil 40 minutit. Transkribeerimisel saadi 99 lehekülge sisuteksti.

2.3. Uuringu tulemused

2.3.1. Sotsiaaltöötajate käsitus kogukonnast ja kogukonna ressursidest

Antud peatükis kirjeldab autor sotsiaaltöötajate mõtteid kogukonna, tugeva kogukonna ja kogukonnapõhiste ressursside mõistete seletamisel. Intervjuudest tuli selgelt välja, et kogukonna määratlemise aluseks on inimesed, kes on omavahel seotud ning, kes tegutsevad ühistel eesmärkidel (vaata joonist 3).

Joonis 3. Kogukonna mõiste määratlus Pärnumaa sotsiaaltöötajate vaatest (autori koostatud)

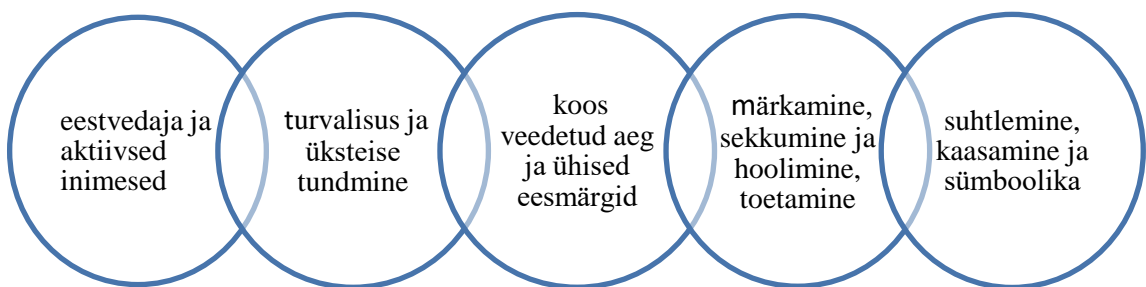
Sotsiaaltöötajad määratlevad kogukonnana peamiselt inimesi, kes on geograafiliselt seotud. Olgu selleks ühiseks territooriumiks maakond, omavalitsus või väiksem piirkond, nagu näiteks ühine tänav. Kui kogukonnana vaadelda tervet omavalitsust, siis on tegu suure kogukonnaga, kui vaadata omavalitsuses asuvat tänavat või seltsingut, saab seda nimetada väikseks kogukonnaks. Peamine, mis kogukonda eristab lihtsalt samal maalapil elavatest inimestest on see, et nendel inimestel on mingisugune ühine eesmärk, mille nimel nad töötavad ja tegutsevad vabatahtlikult. Leiti, et maapiirkondades on kogukonna tunne parem tekkima kui linnas, sest maal puutuvad inimesed rohkem üksteisega kokku

ja heatahtlikkust üksteise suhtes on paremini näha, sest ka inimesed tunnevad üksteist rohkem.

R8-5-J: „/.../ minu meelest on kogukond inimesed – neil on mingid ühised eesmärgid, nad korraldavad ühiseid üritusi, kõik tulevad kohale, kõik on aktiivsed, kõik tahavad kaasa aidata asjadele, midagi paremaks muuta. Nad seisavad oma valla eest või korra eest, korraldavad midagi /.../.“

R5-25-J: „/.../ külades on seda kogukonna tunnet rohkem tunda, seal ikka naaber aitab naabrit, toob puud tuppa ja lükkab lume maja eest ära /.../.“

Tugevaks kogukonnaks peetakse sellist kogukonda, kus on eestvedaja ja aktiivsed inimesed, kes tahavad ja teevad midagi ühiselt ära (joonis 4). Väga oluliseks peetakse, et eestvedaja oleks üks teiste seast, kes teab ja tunneb oma kaaskodanikke ning tekitab seeläbi inimestes turvatunnet. Samas on oluline, et mitte ainult eestvedaja, vaid kõik kogukonnaliikmed üksteist väga hästi tunnevad, sest see suurendab märkamist ning üksteise toetamist ja kaasamist, kui kellelgi on abi tarvis. Oluliseks peetakse ka julgust sekkuda, kui see on vajalik. „/.../ kui pere elamisstandard langeb siis märgatakse, et midagi on juhtunud ja sekkutakse /.../“, R2-5-E.

Joonis 4. Tugeva kogukonna tunnused (autori koostatud)

Omavaheline suhtlus pole kasuks mitte ainult naabrite, vaid ka sotsiaaltöötaja ja inimeste vahel, et sotsiaaltöötajad saaksid võimalikult efektiivselt oma tööd teha. „/.../ ei ole kasu naabrist, kes omavahel ei tereta ja ei tea, mis olukord on, ei oska appi minna kui häda käes/.../“, R7-20-E.

Selleks, et inimesed saaksid kogukonnas suhelda ning neil tekiks võimalus ühiselt aega veeta, peetakse väga oluliseks kooskäimise koha olemasolu, kuhu kõik oleksid oodatud ja tuleksid hea meelega. Mida rohkem inimesed üksteist teavad, seda suurem on tõenäosus, et nad üksteist ka aitavad. Pikaajsemalt koos tegutsenud grupil on olemas ilmselt ka mingisugune sümboolika. „/.../ see juba liidab neid kui neil on külakeskus /.../“, R9-25-J.

„/.../ Tugevus on see ikkagi, et jah nad ikkagi märkavad ja hoolivad üksteisest /.../“, R2-5-E. „/.../ Tugev kogukond on see, kes tunneb, suhtleb ja toetab./.../“ R7-20-E.

Enamus vastajatest leidis, et lähtudes eelpool nimetatud tugeva kogukonna tunnustest, nende omavalitsuses sellist kogukonda ei ole. Selleks, et üks tugev kogukond saaks tekkida, peaks olemas olema teiste kogukonnas elavate inimeste tunnustuse ja heakskiidu saanud vabatahtlik. Sotsiaaltöötajad soovivad, et eakate huvitegevuse, meelelahutuse ja üldise aktiivsena vananemise eest võikski seista näiteks keegi nendega samas eas olev inimene. Selleks, et eestvedaja läbi ei põleks, peaks tema ümber tekkima meeskond või grupp aktiivseid vabatahtlikke, kes aitavad ja toetavad seda eestvedajat nende ühiste eesmärkide saavutamisel. „/.../ see vabatahtlik töö nagu me teame, oma pere või töö kõrvalt ei ole midagi nii lihtne teha. Algul veavadki aga siis see jõud nagu rauged /.../“, R2-5-E. Vajalik on ka kogukonnaliikmete osavõtmine. Ei piisa vaid sellest, et üks huvigrupp toimetab ja korraldab omaette üritusi. Oluline on kaasata kõiki ning olla ka avatud teistele huvilistele. „/.../ kõik võivad minna ikkagi nende üritustele, mida nemad näiteks korraldavad, see ei tähenda nüüd seda, et ainult selle piirkonna inimesed võivad seal samas olla, et ikkagi üle maa /.../“, R3-15-J.

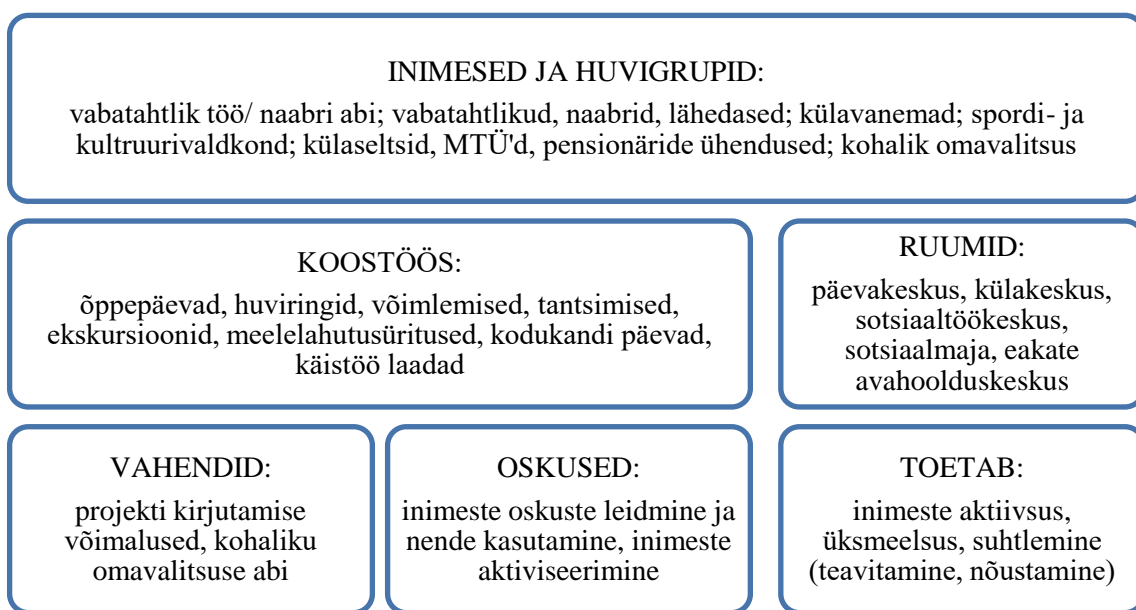
Ühtekuuluvustunne, sarnased väärtused ja ühised eesmärgid kuuluvad tugeva kogukonna juurde. Uurides sotsiaaltöötajate käest, mida peavad nad kogukonnaressurssideks olid kõik sotsiaaltöötajad üksmeelel – põhiliseks ressursiks peetakse inimesi.

„/.../ inimesed on ju ressurss kogukonnas, asju annab ära teha ka rahata, inimeste tahtejõud ja aktiivsus – sellega saaks juba asju ära teha /.../“, R8-5J.

„/.../ inimressurss kui ka materiaalne võimalus, ei pea ju raha olema, ongi see, et igaüks panustab vabatahtliku tööga /.../“, R6-25-J.

Aktiivseid inimesi ja nende tegevust kogukonnas peetakse ressursiks (joonis 5), olgu selleks naabri aitamine, vabatahtlik töö või osavõtt mingisugusest liikumisest/ühendusest. Inimeste oskused ja võimalused midagi ära teha on ressursiks, mida kasutades on võimalik kogukonnaelu paremini toimima panna. „/.../ meie vabatahtlik oskab leida ja rakendab ka kohe inimesi, ütleb sina teed nüüd seda ja näeb ära, kes võiks mida, kuidas teha...kes küpsetab väga hästi, kes laulab – kõik annavad endast midagi, mitte ei tule kohale ja on /.../“, R1-1-E.

Vajalikuks ressursiks peetakse ka kohalikku omavalitsust ja selle kaudu pakutavaid võimalusi. Huviringid; ruumid, kus viibida; materiaalne abi ning asutused, mis toetavad kogukonda selle toimimisel. Väga oluline on kogukonna ning omavalitsuse koostöö aitamiseks rohkemaid inimesi kogukonnas, kuid mitmed sotsiaaltöötajad leidsid, et puudu jääb nii rahalistest vahenditest kui ka ajaressursist. „/.../ tegin magistritööd ja jõudsin ka selleni, et see koostöö omavalitsuse ja kogukondadega võiks oluliselt parem olla...eks ta jääb natukene selle ametnike ressursi taha ka...meil ei ole lihtsalt sellist ressursi olnud, et kellele öelda, et kogukonnatöö arendamine on ka sinu töö /.../“, R2-5-E.

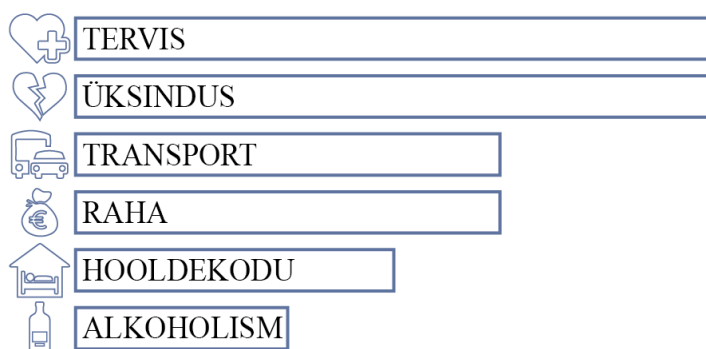
Joonis 5. Kogukonnapõhine ressurss (autori koostatud)

Isegi kui omavalitsus on teinud materiaalse toega palju, et kogukond saaks toimida, luues neile ruumid, kus viibida ja tegutseda, on kogukonna elu siiski soiku jäänud. Seda peamiselt inimressursi ja tahtepuuduse tõttu.

„/.../ tegime igasse külasse keskuse ja tahtsime, et külaelu aktiveeruks aga nüüd me oleme pidanud need kõik kinni panema /.../,” R-5-25-J. Samas ei piisa vaid inimeste olemasolust. Oluline on ka nende tahe, aktiivsus ja üksmeelsus, et viibitakse koos teineteise kõrval mõlema heaolu nimel. Kuigi vabatahtlik töö ei ole tasustatud, on see siiski kogukonnas väärtustatud ning ka kohalikud omavalitsused märkavad ning tunnustavad oma vabatahtlike. Välja toodi valla vapi märgi kinkimist kui ka tänuavaldust suurematel üritustel ja samuti ka aktiivsemate mainimist kohalikes ajalehtes.

2.3.2. Eakate olukord ja kogukonnapõhised praktikad Pärnumaal

Eakate olukorrast kõneledes tõid sotsiaaltöötajad välja kehva tervise, üksinduse, transpordiprobleemid ja rahanappuse. Veel toodi murekohtadena välja hooldekodukohtade puudus ning alkoholism (vt joonis 6).

Joonis 6. Eakate peamised mured sotsiaaltöötajate hinnangul (autori koostatud)

Joonisel toodud esimesed viis probleemi on omavahel seotud. Alkoholism tähistab antud joonisel kahte erinevat asja. Esimese puhul toodi välja, et kogukonnas on eakad, kes tarbivad alkoholi ning see on probleemiks. Teisel juhul peeti silmas eakaid, kes on hädas enda lastega, kes tarvitavad liialt alkoholi ning kelle eest nad hoolitsema peavad.

Vananemisega käib kaasas tervise halvenemine ja seega on eakate probleemide juures lisaks üksindusele enim välja toodud kehv tervis. *„/.../ tervis teeb ikkagi enamus eakatele muret /.../,” R9-25-J.* Mitmes omavalitsuses on eaka suureks mureks ka arsti (nii pere- kui ka eriarsti) juurde saamine, ühtlasi tekitavad raskusi ka kallid ravimihinnad. Tervist

kui probleemi ei toodud välja omavalitsustes, kus perearst on hästi kättesaadav või võimalusel tehakse ka kodukülastusi.

Paljud sotsiaaltöötajad töid probleemina välja eakate üksinduse. „*.../ üksindus, mul on siin mitu tükki, kes sõidavad bussiga, et tulla minuga siia lobisema /.../*,” R4-1-E. Paljudel on lapsed kaugemale linnadesse või muudesse asulatesse elama asunud ning eakad on oma koju maha jäänud. Mitmed ütlesid, et kui vanematele on mingisugust teenust tarvis, siis nende eest tasumisel lastel probleeme pole, küll aga lapsed justkui arvaksid, et kui sotsiaalteenuse eest on makstud, siis on eakaga kõik hästi. „*.../ kui ongi valla poolt teenus siis lapsed lihtsalt unustavadki neid ära, nende arvates on kõik tehtud... eakatele on väga oluline see, et ikkagi oma inimesed nendega ühendust võtaksid ja käiksid neid vaatamas, mitte ei tuleks ainult see võõras inimene valla poolt, kes on mõnele ka võib-olla lähedaseks saanud /.../*,” R3-15-J. Paljud küll suhtlevad oma vanematega telefoni või Skype teel, kuid sotsiaaltöötajad ei tea, kui tihedalt seda tehakse ning kas eakale sellest piisab.

Kui sotsiaaltöötajad või koduhooldustöötajad teevad kodukülastusi, siis tõdetakse sageli, et majapidamis- ja hooldustoiminguid polegi teha võib-olla palju, pigem tuleb kuulata ja kaasa rääkida. Siiski leidub ka neid eakaid, kes on ise teadlikult end muust maailmast välja lõiganud ning ei soovi teistega suhelda ega millestki osa võtta või ise kogukonda panustada. „*.../ üksindus on probleem aga kuidas ma ütlen, inimene ei tee ka midagi sellist, et sellest olukorrast välja tulla /.../*,” R-10-20-J. Keerulisem on olla aktiivsem kindlasti kaugemates külades elavatel eakatel. Omavalitsustes, kus bussiliiklus on hästi organiseeritud, on juurdepääs kauplustele, huviringidesse, kohvikutesse ja muudesse asutustesse märkimisväärselt parem.

Rahalise poole pealt toodi välja, et lisaks kallitele ravimitele ei ole üksi elavale eakale sageli taskukohane ka elamispind ning küttepuude varumine. „*.../ teine pool on ära surnud ja nad ei saa enam üksinda hakkama /.../*,” R1-1-E. Eakad, kes ei saa enam koduses keskkonnas hakkama ja keda ei ole võimalik abistada ka kõrvalabi osutamise kaudu, peaksid minema hooldekodusse. Nendes omavalitsustes, kus puudub vanadekodu või hooldekodu on keeruline kiiresti kohta leida. „*.../paljud eakad on Pärnumaa hooldekodudes järjekordades aga need järjekorrad on väga pikad... meil on sellega suur mure /.../*,” R1-1-E.

Seda, et hooldekodusse minekut ei saa lõputult vältida, tõid välja mitmed sotsiaaltöötajad. „/.../ ma näen kui head tööd tehakse nendes hooldekodudes tänapäeval, kui spetsialistid nad on, need hooldusvahendid ja abivahendid, millega tõsta/pesta...kodus sellist teenust ikkagi lõpuni pakkuda ei saa /.../“, R2-5-E.

Järgnevalt toob autor välja võimalused ja head praktikad, mida uuringus osalenud omavalitsuste esindajad teavad ja kasutavad, et eakas võimalikult kaua kodus saaks elada. Need liigituvad kolme kategooriasse (vt tabel 1).

Tabel 1. Eakate toetamiseks kasutatavad kogukonnapõhised praktikad (autori koostatud)

Vabatahtlik töö/ MTÜ'd	Kohalik omavalitsus	Mujal Eestis/ maailmas
naabriabi	hooldekoju	Viljandi seltsidaamid
vabatahtlik	koduhooldusteenus	Väärikate Ülikool
muuseum	sotsiaaltransport	VIRTU projekt
raamatukogu	hooldaja toetus	projekt „Väärikalt autoroolis“
projekti kirjutamine	abivahendite kättesaadavus	Let us be active projekt
isealgatuslik päevakeskus	sotsiaalkorter	peres hooldamine Soomes
erinevad huviringid	sooja toidu koju toomine	Utah kiriku kogukond (USA)
erinevad laadad, üritused	80+ kaardistus	
eakate klubi	päevakeskus	
pensionäride ühendus	eakate avahoolduskeskus	
	ekskursioonid	
	huviringid	
	erinevad peod, üritused	
	koolibuss	
	inimeste kokku sobitamine	

Vabatahtliku tööna tõid sotsiaaltöötajad välja esiti naabriabi – olukorra, kus kogukonnast inimene vabatahtlikult aitab enda naabrit või kogukonna kaaslast, näiteks tuues talle ravimeid, toitu, aidates küttepuude tuppa toomise ja/või lume lükkamisega.

„/.../ meil on osa inimesi, et ta läheb poodi, võtab mitu memme kaasa, käib poes ära ja lähevad kõik koos koju /.../“, R5-25-J.

Vabatahtlikena toodi välja mitmeid ringijuhendajaid, kes tasu saamata teisi juhendavad. Ringe on erinevaid: kokaring, tantsurühm, laulukoor, võimlemisring ja muud sarnased. Mainiti ära ka mitmeid raamatukogus töötavaid inimesi ja muuseumiga aktiivselt tegelevaid eakaid, kes korraldavad erinevad üritusi, infopäevi ja väljasõite. Abiks nendele on omavalitsus ja projektide kirjutamise oskus. Aktiivsemad eakad erinevatest omavalitsustest on moodustanud ise seltsingud või tugigrupid.

Nimetati eakate klubi, pensionäride ühendust ja ka isealgatatud päevakeskust. „/.../ neile on antud valla poolt tasuta ruumid...nad teevad seal käsitööd, näituseid, kohvikuid, kus küpsetavad ise kooke ja rahvas saab kooki ja kohvi ostma ning jutustama minna /.../“, R8-5-J.

Intervjuudest selgub, et kultuuri- ja sotsiaalvaldkonnad on omavahel tugevasti seotud. Näitena toodi lauluseltskond, kus ühe käeluumurru tõttu liikumisega hädas olnud inimese mured lahendati kogukonna abiga. „/.../ need samad lauluseltskonna naised olid need, kes käisid ja aitasid teda...samas see on selline vastastikune kogukonna toimimine, et nad ei ole mitte ainult kord nädalas nii-öelda laulusõbrad vaid nad on sõbrad läbi elu /.../“, R7-20-E. Kui omavalitsuses on olemas võimalused eakatel end rakkes hoida, siis on aktiivne vananemine võimalik ja seeläbi on vanemad inimesed kauem parema tervisega, hoitud ning märgatud.

Rääkides sotsiaalvaldkonnast ja eakate toetamisest leidsid vastajad, et kogukond ja omavalitsus on omavahel seotud, kuid kohalikel omavalitsustel on kohati rohkem vahendeid kui kogukonnas olevatel inimestel. Koostöö näitena toodi sotsiaalteenuste delegeerimine kogukonnas tegutsevatele vabaühendustele. „/.../ma arvan, et on läbipõimunud see kogukonnapõhine ja meie poolt osutatavad teenused...enamasti on ju nii, et kohalik omavalitsus delegeerib mingi ülesande MTÜ'le, ostab nagu teenust, kes seda siis osutab /.../“, R10-20-J. Teenuseid ja toetusi on omavalitsustes erinevaid, näitena toodi välja koduhooldusteenus, sotsiaaltransporditeenus, hooldaja toetus, sotsiaalkorterid, sooja toidu koju toomise teenus, abivahendite võimaldamine ja hooldekodu. Lisaks erineb veidi ka teenuste sisu, näiteks ühes omavalitsuses kuulub koduhooldusteenuse juurde kaupade toomine poest ja küttepuude tuppa toomine, samas mõnes muus omavalitsuses on lisaks võimalik koos koduhooldusteenusega kasutada ka koristamisteenust. Enamasti mainisid sotsiaaltöötajad, et koduhooldustöötajatel on liiga palju tööd ning kindlasti oleks neid töötajad rohkem juurde vaja.

Leidub ka omavalitsus, kus kogukond tugev ja sotsiaaltöötajal on raske koduhooldusteenust inimestele pakkuda, sest kõik on juba naabrite/ sõprade poolt ära organiseeritud. „/.../ on kord, dokumendid, lepingud, oleks inimene pakkuda ja vaid üks klient /.../“, R9-25-J. Antud omavalitsus on ka ainuke, kus on ametlikult määratud külavanemad. „/.../ mõnevõrra see vist ikka rohkem mõjutab seda, et nad tunnevad end

kindlamalt, määratumalt /.../,“ R9-25-J. Antud omavalitsuse külates korraldatakse igal aastal ka ühine väljasõit.

Ekskursioonid eakatele on siiski levinud päris mitmetes omavalitsustes. Enamasti koordineerib neid omavalitsuse sotsiaaltöötaja, valla poolt pakutakse transport ning eakatel tuleb vaid kohale tulla ja pileti hinnad maksta (olenevalt kohast, kus minnakse). Ühtlasi toimub enamustes omavalitsustes ka eakatele suunatud üritusi, vähemalt kord aastas – olgu selleks siis eakate päev, jõulupidu, uue aasta pidu või muu sarnane pidupäev. *„/.../ jaanuaris on meil uue aasta pidu, kuskil kevade poole käime ekskursioonil ja sügisel kui on eakate päev oleme kuhugile sõitnud või endale esineja kutsunud /.../*,“ R6-25-J.

Mõned omavalitsused pakuvad eakatele ka sünnipäevatoetust, kus eakale viiakse valla poolt veidi raha ning käiakse nendega rääkimas. Ühes vallas külastatakse 80 eluaastat täis saanud eakaid ja hinnatakse nende toimetulekut, et olukorras, kui eakaga midagi peaks juhtuma, siis on juba teada, kuidas edasi toimetada ja kelle poole pöörduda. *„/.../ aasta jooksul me hindame tema liikumist, võrgustikku, tema huvisid, soove, paneme need kirja ja tema saab ise ka öelda, mis ta vallavalitsusele tahab öelda. /.../*,“ R2-5-E. Algselt külastati 70aastaseid, kuid sotsiaaltöötaja hinnangul olid nemad veel üpris aktiivsed ja erinevates ringides huvitegevustega hõivatud. Alates 80. eluaastast on suurem tõenäosus, et eakas on juba koduseks jäänud ja võib vajada rohkem kõrvalabi.

Abivahendite kättesaadavusega ei olnud üheski omavalitsuse probleeme, mitmetes kohtades oli olemas laenutuse võimalus ja samas olid ka paljud sotsiaaltöötajad valmis eakatele ise abivahendid koju kätte viima. Hea näitena võib siin välja tuua Vändra alevi. *„/.../ Vändra alevil on sõpruskommun Rootsis, kes toob meile täiesti tasuta abivahendeid, meil vanade kodu juures on laoruum, võta, kasuta ja tasuta. /.../*,“ R10-20-J.

Sotsiaalkorterite võimalus on mitmel pool ja üks sotsiaaltöötaja tõi välja, et nendel täidab sotsiaalkorteritega maja hooldekodu ülesannet. Inimesed, kes ei saa enda suurtes eramutes enam hakkama on sinna suunatud ja kui rahaliselt on keeruline, siis aitab omavalitsus ka seal osa kuludest kanda. *„/.../ seal on ööpäevaringne hooldustöötaja, kes nende eest hoolitseb, nad saavad seal süüa ja õues saavad käia. /.../*,“ R4-1-E. Samuti

on võimalik Tori Sotsiaalmajas tuba võtta ning seal elada, hetkel on seal pigem psüühilise erivajadusega inimesed, kuid on ka eakaid elanud.

Sotsiaaltransport on olemas enamustes omavalitsustes, keeruline on aga nende asulatega, mis on kaugel keskusest. Mõningates külates sõidab buss vaid kord nädalas ning bussipeatus võib ka olla 7 km kaugusel elukohast. Seetõttu on osad vallad määranud, et koolibussid on kohustatud peale võtma ka eakaid ning hiljem neid tagasi tooma. Tori vallas on tegev ka täiesti eraldiseisev eakate bussiliin, mis toimetab eakad kord nädalas ka Sindi linna.

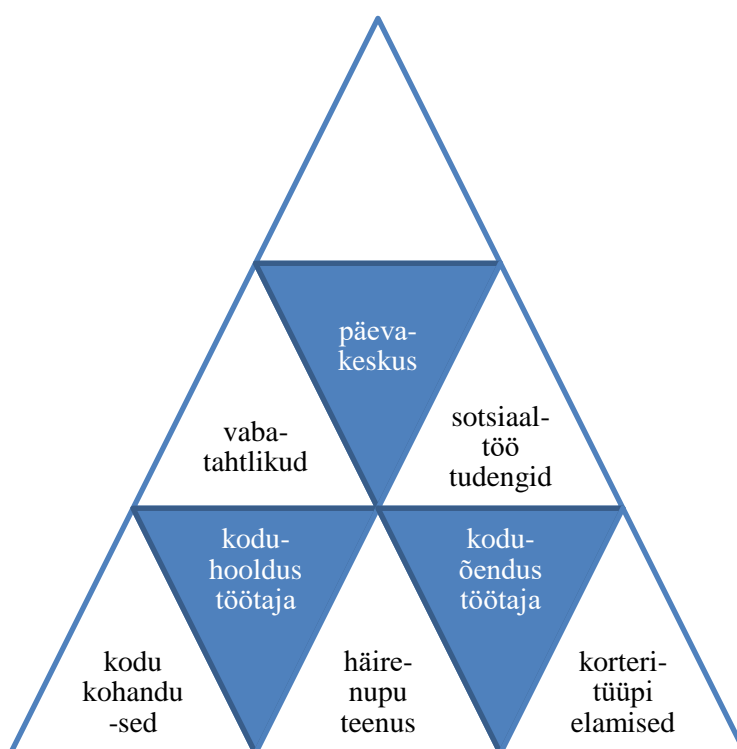
Eraldi on välja toodud Pärnu Eakate Avahoolduskeskus, mis mõeldud eakatele kogunemiskohaks ja annab võimalused seltsieluks. Lisaks Avahoolduskeskusele, kuhu on oodatud kõik eakad, on erinevates omavalitsustes olemas ka huviringid sotsiaalmajas, sotsiaaltöökeskuses, päevakeskustes, seltsimajades või muudes ruumides, mida kohalik omavalitsus on välja rentinud või kohalikele kasutamiseks andnud.

Tulles tagasi sotsiaaltöötajate poolt mainitud peamise kogukonnaressursi kasutamise juurde, selgus intervjuudest, et osades omavalitsustes on sotsiaaltöötajad teenuse asemel leidnud abivajajale abilise kogukonnast, ehk siis kasu on saanud kaks erinevat inimest. „/.../ üks, kes vajab peavarju ja teine, kes vajab seda, et keegi tal silma peal hoiaks...koduabilist soovitasin ka kui inimesel oli käetrauma ja ta ei saanud oma kodutöid teha, talle läks appi üks noormees, kes sealkandis kodune /.../,” R9-25-J. Inimeste kokkusobitamisel on oluline siiski mõlemapoolne tahe ja valmisolek teineteist aidata. Isegi kui kogukonnas on olemas rohkem inimesi, keda saaks rakendada eakate abistamisel, siis tihtipeale jääb tegutsemine inimese tahte taha. Samuti mainiti ära koostöö Selja Vabaajakeskusega, mille kaudu korraldati heategevuslik korjandus ühe valla pere toetamiseks.

Eestis rakendatavatest muudest praktikatest teadsid sotsiaaltöötajad rääkida Viljandi seltsidaamidest, Väärikate Ülikoolist, maanteeameti poolt läbiviidud väärikate autojuhtide täiendkoolitusest, mis mõeldud üle 60aastastele ning Tallinnas ja Saaremaal toimunud projektist, mille kaudu eakatele õpetati Skype kasutamist ning nad said arvuti kaudu omavahel ja teenuseosutajatega suhelda. Nimetati ka Tartu Vaimse Tervise Hooldekeskust, mis pakub eakate päevahoidu seitsmel päeval nädalas kella 8-17.00ni.

Ühtlasi kirjeldati Ameerika Utah osariigis asuvat mormoonide kommuuni, kus inimesed on kogukondlikult väga aktiivsed ja seda suuresti tänu usule – kirik näeb inimeste muresid, võimalusi ja rakendab teisi inimesi kogukonnast. Toodi välja ka Soomes kasutatavat hooldamise süsteemi, mida nähakse võimalusena kasutada ka Eestis. „*.../eakas võib minna teise inimese koju hooldekodu asemel elama, seal võib neid rohkem ka koos olla...et meil võiks ka selline ettevõtlus nagu tekkida, et võtan oma koju kolm eakat hooldada näiteks /.../*“ R9-25-J.

Sellest, mida tuleks omavalitsustes arendada nimetasid sotsiaaltöötajad järgmiseid teenuseid ja tegevusi (vaata joonis 7).

Joonis 7. Sotsiaaltöötajate nägemus võimalikest arendustest kohalikes omavalitsustes (autori koostatud)

Suure töökoormuse tõttu oleks mitmetes omavalitsustes juurde vaja koduhooldustöötajaid. Selleks, et suurendada arstiabi kättesaadavust ja eakate toetamist nende elukeskkonnas peeti vajalikuks koduõenduse teenuse välja töötamist ning samuti soovitasid mitmed sotsiaaltöötajad arendada häirenuputeenust. Viimati nimetatud teenuse juures tuli ühtlasi välja, et selle teenuse toimimiseks on vaja ka aktiivset kogukonda. „*.../nupust ei ole üksi mingit kasu, kõnekeskus võib temaga ühendust saada ja saadab ka*

kiirabi välja kui ühendust ei saa või tuvastab, et seal on vaja meditsiinilist abi aga kui seda pole vaja, et kuidas siis see abi antakse /.../,“ R7-20-E. „/.../ meil ei ole sellist institutsiooni või asutust, kes pakuks seda 24/7 valveteenust...see on reaalselt võimalik täna läbi selle kogukonna /.../,“ R7-20-E. Vaja oleks aktiivseid vabatahtlike, kes on valmis võtma vastutust ning abistama eakaid, et antud teenus saaks toimida.

Vabatahtlike on tarvis ka päevakeskuse või külakeskuse loomisel, seniks kuni inimeste endi poolt huvi üles ei näidata ei näe sotsiaaltöötajad mõtet seda ise looma hakata, valmisolek toetuseks on aga olemas.

Veel tuntakse puudust tugiisikust, kodukohandusvõimalustest ja korteritüüpi elamistest, kus ühe koridori peale mitmed eakad erinevates tubades. „/.../ minu nägemus on see, et tugiisiku teenus on nagu kergemale kliendile, koduhooldus on juba sellisele, kellel on suurem abivajadus...see võiks ka olla kogukonnapõhine aga ka tugiisikul peaksid olema olema teatud iseloomujooned ja ta peaks olema koolitatud tegelikult /.../,“ R10-20-J. Muret tuntakse ka tööealise inimese pärast, kes kodus oma pereliiget hooldab. Vajalikuks peetakse mingisuguse päevahoiu loomist, mis toimetaks sellel ajal, kui tööealine peab tööl olema. Kuigi Tartus reaalselt on olemas selline teenus siis „/.../ Tartu nõuanne oli see, et teenus ei toimi ilma selleta, et teenus oleks alanud koduukse eest /.../,“ R7-20-E. Koonga vald osaleb projektis, mille kaudu saavad nad endale lisatöötaja, kes abistab kodus pereliiget hooldavat inimest, et too saaks tagasi tööturule naasta.

Ühtlasi toodi välja, et õppeasutused võiksid saata rohkem noori praktikale, neid, kes on huvitatud tööst eakatega. Samas tuleks motiveerida inimesi üleüldse rohkem vabatahtliku tööga tegelema – eakaga vestlema, jalutama, talle raamatut lugema ja muid sarnaseid tegevusi.

Põlvkondade sidusus on jäänud nõrgemaks enamike sotsiaaltöötajate hinnangul. Põhjuseks võib olla see, et tänapäeval enam ei ela mitmed generatsioonid koos. „/.../ tänapäeval on see, et nii kui on 18, siis vanemad põhimõttelised kingivad kohvri /.../,“ R7-20-E. Sellest hoolimata üritavad erinevad asutused omavalitsustes noori rohkem eakatega siduda. Lasteaegades korraldatakse vanavanemate päevi, nii kooli- kui ka lasteaialapsed käivad võimalusel vanade- või hooldekodudes esinemas ning korraldatakse ka siduvaid üritusi. Näiteks Rääma Noorusemajas toimus üritus, kus tutvustati vanu Eesti

kombeid, vanemad inimesed esinesid lastele ja lapsed neile. Seljametsa muuseumi eestvedaja on korraldanud üritusi, kus eakad räägivad noortele vanast ajast ja noored tänapäevast. Noored ei kõhkle ka eakaid õpetamast.

„/.../meil see päevakeskus, nüüd on see Kilingi-Nõmme Vabaajakeskus, seal on olnud seda arvutiõpet vanematele inimestele, noored nii tähtsad kui nad seda teha saavad /.../,” R5-25-J. Sellised omavalitsused, kus inimesed elavad veel taludes on põlvkondade vaheline side tugevam. Kogukondades, kus erinevad generatsioonid elavad veel koos või lähestikku täheldatakse ka seda, et valla üritustele tulevad pigem vanavanemad oma lastelastega *„/.../ väga paljud on sellised noored pensionärid, kes käivad lapselapsi hoidmas /.../,”* R6-25-J. Tori vallas tegutsev naisselts Lained teevad vastsündinud lastele pisikese Tori sümboolikaga kotikese, kuhu saab meeneid panna.

Jätakuvalt on eakate peamised probleemid seotud tervise ning üksindusega, muutuv maailm on kaasa toonud küll paremad tehnoloogilised vahendid kuid näost-näku suhtlust nõudev side on jäänud nõrgemaks. Inimeste vähene aktiivsus on kaasa toonud selle, et peamiste ressurssidena eakate toetamisel nähakse pigem sotsiaalteenuseid ja toetusi. Sotsiaaltöötajatel on vähem usku kogukonnapõhistesse ressursside arendamisse, eakate toetamisel nähakse olulist rolli sotsiaalteenuste arendamises. Ometigi tuntakse puudu vabatahtlikest, kes aitaksid eakatel üksindustunnet leevendada ning neid rohkem kogukonnategemistesse kaasata.

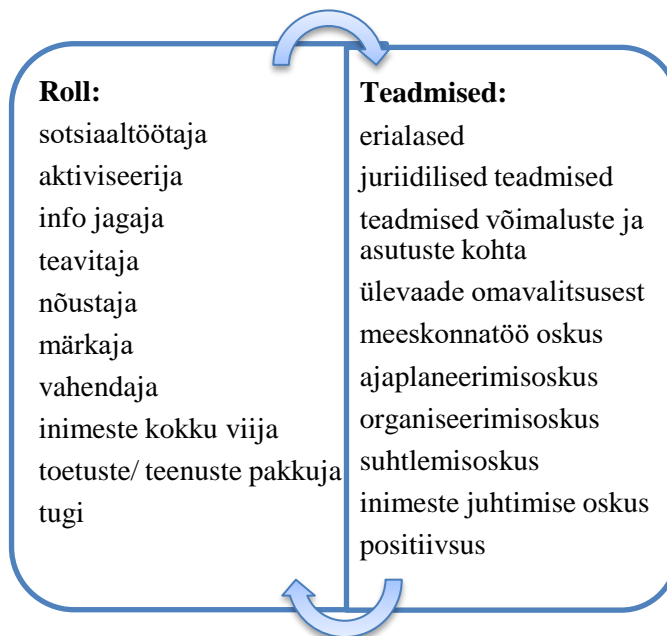
2.3.3. Sotsiaaltöötajate roll kogukonna ressursside kasutamisel

Sotsiaaltöötajad leiavad, et kogukonnaga tegelemine, nende jõustamine ja aktiveerimine on osa sotsiaaltöötaja tööst, kuid suures matus nad seda teha ei jõua. Pigem tegutsevad nad kogukonnaga juhtumipõhiselt. Sellega seonduvalt on sotsiaaltöötajad välja toonud erinevad rollid, millega nad oma töös kokku puutuvad (vt joonis 8). Nähakse end kui ametnikku, kes pakub toetusi ja teenuseid, jagab informatsiooni ning teavitab erinevatest võimalustest. Lisaks on sotsiaaltöötaja ülesandeks aidata ja nõustada inimesi professionaalselt. Sotsiaaltöötaja roll on märgata abivajajaid ja neid, kes saaksid ühiskonda panustada ning olla vahendajaks erinevate inimeste, teenuste kui ka asutuste vahel. Selleks, et sotsiaaltöötajad oma rolle saaksid hästi täita, peavad nad oluliseks erialaseid, aga ka juriidilisi teadmisi, sest üheks sotsiaaltöö osaks on kohtus käimine, kus

nende vastas on juriidilise haridusega advokaat, kes tunneb kohtusüsteemi paremini kui sotsiaaltöötaja. Teadmised seadustest, määrustest ja erinevatest asutustest, võimalustest tulevad kasuks ka inimeste teavitamisel ja nõustamisel.

„/.../sa pead andma adekvaatset nõu sellele kogukonnale ja inimesele, mitte nii-öelda bluffima ja mõtlema, et äkki on nii /.../,” R7-20-E.

Oluline on suhtlemisoskus ja ülevaade omavalitsusest ning seal elavatest inimestest. Sotsiaaltöötajal peaks olema liidriks olemise oskus, mis võimaldaks tal tegevusi organiseerida, meeskonda moodustada, aega planeerida ja ülesandeid delegeerida. Leitakse, et nimetatud oskused ongi osa sotsiaaltöötaja pädevusest.

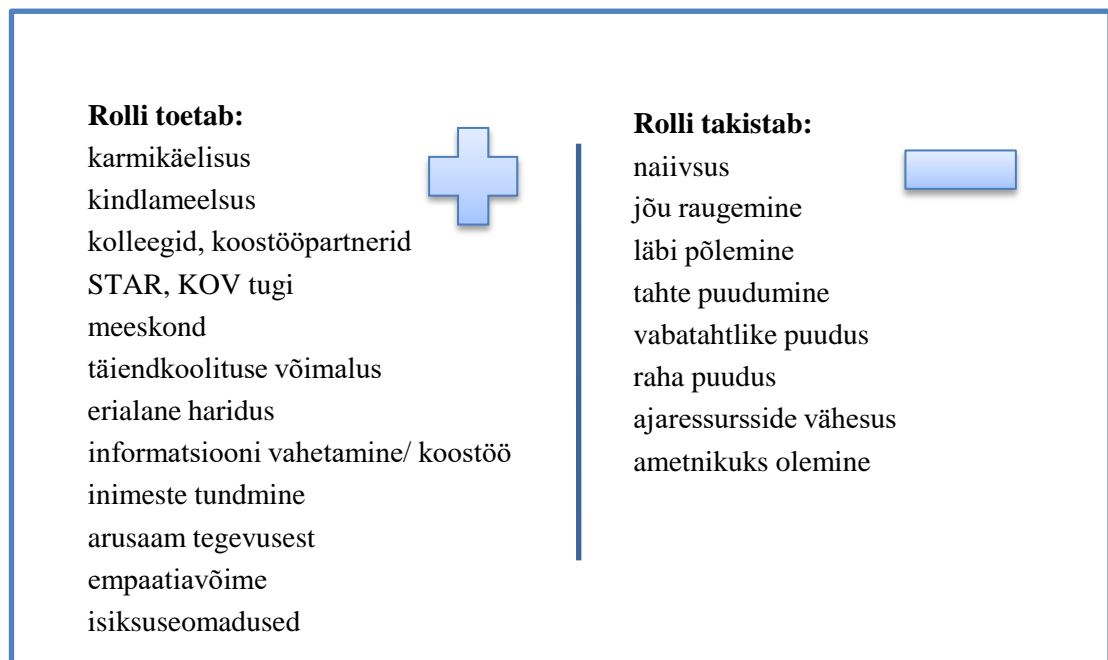
Joonis 8. Sotsiaaltöötajate roll ja seda toetavad teadmised ja oskused kogukonnaressursside kasutamisel (autori koostatud)

Kõige olulisemaks peetakse siiski positiivsust. *„/.../ pead ise ikka hästi säde olema, et sa süstid teistesse ka seda entusiasmi /.../,” R3-15-J.* Sotsiaaltöötajal peavad olema sobilikud isikuomadused, näiteks empaatiavõime. Samas toetab sotsiaaltöötaja rolli ka see, kui sotsiaaltöötaja on karmikäeline ja kindlameelne, tal on kindel arusaam oma tegevusest ja ta tunneb inimesi (joonis 9). Tal on olemas toetavad kolleegid, kohaliku omavalitsuse ja infosüsteemide tugi. Ühtlasi on väga oluline koostöö erinevate asutuste vahel, näiteks päästeameti, politsei ja perearstidega.

Lisaks erialasele haridusele tuleb kasuks ka enesetäiendamine erinevates valdkondades ja kogukonnatöö mõtete vahetamine ka rahvusvahelisel tasandil.

„/.../täiendkoolitus, mis annaks häid mõtteid, kuidas seda kogukonda aktiveerida kuluks ära /.../,” R9-25-J

„/.../ meil on sõprusvallad Soomes mitu tükki, Lätis ka...need on rohkem sellised hariduse poole pealt aga võiks ka sotsiaali poole pealt olla /.../,” R-3-15-J.

Joonis 9. Kogukonnapõhiste ressursside kasutamist toetavad ja takistavad tegurid (autori koostatud)

Rolli täitmist takistab naiivsus, enese ärakasutamise laskmine ja läbi põlemine. Oluliselt takistab ka ressursside puudumine. Kui pole inimesi, kes vabatahtlikult kaasa tuleksid ja panustaksid ja samas pole ka osavõttu tehtud üritustele, siis tahe midagi korraldada võib raugeda. *„/.../me ise ka igal pool osalesime, et saaks need külad tööle aga nii kui sinna läksid siis kõik vaatasid sinu kui vallavalitsuse poole ja ootasid kohe sealt seda suurt abi, mis ma ise ikka siplen kui sa siin oled /.../,” R5-25-J.*

Peamiseks takistuseks on siiski ajapuudus. Sotsiaaltöötajad tahaksid rohkem kogukonnaga tegeleda ja inimesi aktiveerida, kui kahjuks puudub neil ajaresurss.

„/.../ sotsiaaltöötaja peaks sellega tegelema, võiks sellega tegeleda, võiks otsida ülesse võib-olla aktiivsemaid inimesi, ärgitada neid seltsielu rohkem korraldama – ainuke asi, et paberivirn kipub nagu kasvama /.../,“ R10-20-J.

„/.../ kui võtta sotsiaaltöötajate üldine töömaht ja eriti maapiirkondade oma, siis siin peaks ikka eraldi inimene täitsa olema, kes selle asjad tegeleb, sest meil see tööpõld on ikka väga lai /.../,“ R3-15-J.

„/.../ reaalne üleüldine sotsiaaltöö seda ei jõuagi teha, teed oma toimetulekutoetused, peretoetused ära ja siis hakkad jälle otsast pihta oma lastekaitse asjadega /.../,“ R4-1-E.

„/.../ me kustutame siin tuld, ma tunnen, et see ei ole muutunud...ma pean siin olema, toimetulekutoetusi võtma, menetlema, STARis sisse kandma, siis sa tunnedki, et see ongi liig /.../,“ R2-5-E.

„/.../ ausalt öeldes ma ei usu, et tööjärjekord sinna maale jõuaks, et nüüd ise hakkaks aktiviseerima, ikka on koguaeg midagi muud /.../,“ R9-25-J.

Mitmed sotsiaaltöötajad kõnelesid haldusreformist, mille kohaselt toimuvad liitumised mitmete omavalitsustega. Mõned leidsid, et spetsialiseerumine oleks hea, kuid ei kujutanud ette, kuidas veelgi suuremal haldusalal antud töö tegemine välja peaks nägema. Mõni lootis, et ühinemine toob kaasa kogukondade tugevnemise ja heade praktikate jagamise. Enamus vastajad leidis, et eakate ja kogukonnaga võiks tegeleda eraldiseisev inimene, sest see annaks inimestele kindlustunde, et midagi on organiseeritud ja tugi on olemas. Samas arvati, et tegu ei peaks olema sotsiaaltöötajaga. *„/.../ ta peaks olema selline kultuuriinimene, sotsiaaltöötajat mõni võib-olla kardab...ta peaks olema selline klubi inimene ja võiks olla nendega enam vähem samas vanuse klassis /.../,“ R4-1-E.* Leiti, et tegu võiks olla mingisuguse eakaga kogukonnast, kes tunneb ja teab enda eakaaslaste eelistusi ja soove, seda siis nii toimetuleku parandamisel kui ka kultuurielu edendamisel.

Selleks, et midagi kogukonnas ära teha peab olemas olema tahet, aega, teadmisi, meeskonnaliikmeid ja tutvusi erinevates valdkondades. Erinevate inimeste koostöö on aluseks kogukonnas toimuvatele positiivsetele muudatustele.

2.4. Arutelu ja ettepanekud

Sotsiaaltöötajad peavad kogukonnana peamiselt silmas inimeste gruppi, kes elavad samas omavalitsuses ja keda seovad omavahel ühised eesmärgid. Tegu on üsna laialt levinud arusaamaga. Ka erinevates kogukonna uuringutes viidatakse just ühises asulas elavatele inimestele. Samas on geograafiliselt seotud inimesed on vaid üks kitsas viis kogukonna määramiseks. Kogukonna kujunemise aluseks võib olla näiteks vanus, sugu, kultuuriline kuuluvus või ühised huvid (Gambrill, 2013, lk 603) ning samas pole oluline, et inimesed näost näkku kohtuksid. Esineda võib ka virtuaalseid kogukondi, kes suhtlevad omavahel kasutades tehnoloogiat (Fraser, 2005, lk 286, 297). Tugeva kogukonna tunnusteks peeti eestvedaja olemasolu ja aktiivseid inimesi, kellel on võimalik koos aega veeta ja midagi kogukonna või kogukonnaliikmete heaks ära teha. Oluline on omavaheline suhtlemine, märkamine, üksteisest hoolimine ja sekkumine kui keegi vajab abi. See kõik on aluseks sellele, et inimesed tunneksid end kogukonnas turvaliselt ja kaitstud. Leiti, et kogukond ei saa toimida ilma eestvedajata. Vajalikud on aktiivsed inimesed nii ürituste ja tegevuste korraldamisel kui ka osavõtul. See on kooskõlas Gambrilli (2013, lk 601) seisukohaga, et kogukonna toimimiseks peab eestvedajate hulgas olema toetaja, koordineerija ja muutuste võimaldaja. Omavalitsused, kus polnud välja kujunenud või määratud külavanemat/liidrit tundsid sotsiaaltöötajad, et nende omavalitsused ei ole väga tugevad. Isegi kui omavalitsusel on ressursse kogukonnaelu edendamiseks ei näe nad sellel mõtet, kui pole inimest, kes selle enda kanda võtaks.

Uuringust võib järeldada, et side kogukonnaga ja teadmised kogukonnas toimivast on suuremad nendes omavalitsustes, kus sotsiaaltöötaja on pikemat aega töötanud. Omavalitsused, kus on olemas ka lastekaitsespetsialist, on ka paremad võimalused eakatega tegelemiseks, sest koormus jaguneb mitmele inimesele ning ajalist ressursi jagub rohkem. Kogukonnas on loodud rohkem võimalusi asulates, kus on ametlikult määratud või mitteformaalselt kokkulepitud külavanemad/liidrid. Näiteks ühes omavalitsuses on raske olnud koduhooldusteenust täies mahus tööle panna, sest liikmete vaheline suhe on niivõrd tugev ja üksteise abiga saab teenuse vajadus kaetud. Samas mitmetes teistes omavalitsustes on koduhooldustöötajaid rohkem vaja. Selleks, et tugev side saaks tekkida ja eakatel oleks võimalik aktiivsena vananeda aitab kaasa kooskäimise koha olemasolu. Samas ei ole see kõige olulisemaks teguriks.

Ühes omavalitsuses loodi kõikidesse küladesse külakeskused, kuid kuna inimesed ei kasutanud nende ruumide potentsiaali ära, tuli need kinni panna. Seega ei piisa ainult kooskäimise kohast, vaid vaja on ka inimeste enda aktiivsust. Kõike, mida annab elukvaliteedi parandamiseks ära kasutada, saab pidada kogukonna ressursiks, näiteks inimesed ja nende oskused, asutused, teenused kui ka ehitised (Berkowitz & Wadud, n.d.). Sotsiaaltöötajad pidasid peamiseks ressursideks inimesi, kuid leidsid, et omavalitsustes ei ole just palju inimeste enda algatatud tegevusi. Siinkohal võiks tuua näitena *Lets Be Active* projekti, kus uuriti eakate käest nende vabatahtliku töö eelistusi ja sellest selgus, et eakad eelistavad vabatahtlikuna osaleda mingisuguses huviringis või jalutada varjupaiga koertega kui tegeleda või vastutada teiste inimeste eest. Seega on võimalik, et ka Pärnumaal leidub aktiivseid eakaid, kes sooviksid ise midagi teha, kuid sotsiaaltöötajad ei ole neid märganud.

Võttes vastutust ja tehes kogukonnaga tööd on võimalik parandada elukvaliteeti ja muuta otsuseid, mis kogukonnaliikmeid puudutavad (Adams *et al.*, 2002, lk 151). Aktiivsena vananemine on väga oluline ja seda saab toetada erinevate huvitegevuse võimalustega, kuid tähtis on mitmekülgne panustamine. Kultuuritegevus on tugevalt seotud aktiivse vananemisega ning toetab eakaid kogukonnaelus kaasa löömisel. Selleks et eakatel tekiks rohkem võimalust olla kaasatud võiks ka koduõendust kui tervishoiuteenust rohkem hoolekandesüsteemiga siduda.

Sotsiaaltöötajad ja kohalikud omavalitsused on valmis aktiivseid inimesi toetama. Kuigi neil puudub ajaline ressurss ise kogukonda aktiveerida, on nad valmis oma teadmiste, nõu ja omavalitsuste ressursidega liikumisi aitama. Kõikides omavalitsustes on olemas ka inimesed, kes aitaksid vajadusel projektide kirjutamisega. Hetkel toimetavad sotsiaaltöötajad kogukonnaga vaid juhtumipõhiselt, sest on seoses haldusreformiga teadmatuses, mis neid täpselt ees ootab ja milliseks kujunevad nende tööülesanded. Seoses sotsiaaltöö tulevikutrendidega- deinstitutionaliseerimisega tuleb kogukonnaga hakata tööd tegema suuremas osas, kui seda on ilmselt praegu tehtud. (Kutsekoda SA, 2016).

Kuna aastatega on kasvanud töömaht, just bürokratlik, siis uute muudatuste saabumisega on võimalik tuua sotsiaaltöötajad tagasi lähemale inimestele ja kogukonda. Oluline on teha omavahel koostööd.

Inimestele tuleks tutvustada erinevaid võimalusi, mida on kogukonnaelu parandamiseks võimalik ära kasutada. Oluline, et kogukonnal oleks tahe midagi ära teha. Raha ei peaks olema probleemiks. Seda on võimalik saada näiteks projektides osalemisega või korraldades mõni suurem aktsioon. Tänapäeval levib sotsiaalmeedias väga palju abipalveid erinevate probleemide lahendamiseks ja inimesed üle Eesti on toetamas kedagi, kes ei pruugi olla isegi mitte tema tuttav või tuttava tuttav.

Kuna sotsiaaltöötajad ei olnud väga kursis sellega, milliseid häid kogukonnapõhiseid praktikaid kasutatakse nii Eestis kui ka välismaal, võiks mõelda erinevate praktikate levitamisele või isegi kogumiku koostamisele. Viimane võiks olla nn sotsiaaltöötajate nipiraamat, mis koondab kokku ideed, kuidas aidata kogukonnas üksikut eakat.

Kasuks tuleks ka erinevate organisatsioonide tutvustamine, kelle kaudu on võimalik projekti kirjutades raha taotleda või luua lausa eraldi veebikeskkond eakate elu toetamiseks loodavatele projektidele, sarnane nagu noortel on Nopi Üles (<https://www.facebook.com/NopiUles/>) või kõikidele inimestele mõeldud Hooandja. Abiks võiks olla sõprussidemete loomine erinevate kogukonnatöoga tegelevate organisatsioonidega nii Eestis kui mujal maailmas. Ühiste kohtumiste kaudu on võimalik jagada mõtteid ja häid praktikaid.

Tuleks populariseerida vabatahtlikku tööd, sh muuta Eestit ka atraktiivsemaks kohaks ka välisriikidest tulevatele vabatahtlikele. Ühe võimalusena nähakse Eesti Töötukassat (Rasu, 2016), kuid suur roll on kindlasti ka õppeasutustel ja praegu toimivatel kogukonna liikumistel. Näiteks võiks vabatahtliku töö korraldamise aine sisse viia juba gümnaasiumiastmesse ja ka kutsekoolidesse või sarnaselt töövarjupäevale luua õppekavas päev või nädal, kus õpilane käib vabatahtlikuks, kasvõi eakale raamatut ette lugemas või temaga jalutamas. Ka õpilasmaleva tegevusega oleks võimalik seda siduda ja ühtlasi suurendaks selline tegevus ka põlvkondade vahelist sidusust. Mida varem alustada inimeste harjutamist vabatahtliku tööga ja projektide koostamisega seda loomulikumaks ning lihtsamaks see inimesele muutub. Tööandjad hindavad kõrgelt kandidaate, kellel on olemas vabatahtliku töö kogemus. Juurde tuleks tekitada koolitusi ning võimalusi koolitustel osalemiseks, mis toetaks kogukonnatööd.

KOKKUVÕTE

Seoses vananeva rahvastikuga tuleb järjest rohkem tegeleda nii kogukonnatöö kui ka hoolekandesüsteemi arendamisega, et eakad saaksid elada kaua aktiivset ja täisväärtuslikku elu. Ühtlasi pööratakse rohkem tähelepanu ka omastehoolajatele ja nende töötamise võimalustele. Oleme jõudnud olukorda, kus tööealiste arv väheneb drastiliselt ning paljud tööealised on hõivatud oma pereliikme hooldamisega. Selleks, et toetada nii hooldajat kui hooldatavat, on vaja senisest rohkem pakkuda sotsiaalteenuseid, näiteks häirenupu teenust, päevahooldust ning tugiisiku teenust täiskasvanule.

Mitmed organisatsioonid ja uuringuid läbi viinud teadlased näevad olukorrale lahendust kogukonnas. Ka Eesti Vabariik on vastu võtnud otsuse hoolekandesüsteemide deinstitutionaliseerimiseks ning suund on pakkuda rohkem kogukonnapõhiseid teenuseid. Selleks, et deinstitutionaliseerimine edukalt läheks tuleb teha tööd kogukonnaga ning sotsiaaltöötajatel on siin oluline roll. Nemad on vahendajaks riigi, omavalitsuse ja kodanike huvide vahel. Eakate vajadustele vastava abi võti võib peituda just kogukonnas. Selleks tuleb üles leida kogukonnas elavate inimeste oskused ja neid rakendades on võimalik jõuda suurema arvu abivajajateni. Kõige tähtsam kogukonnaelu edendamisel on suhtlus ja koostöö inimeste, asutuste ja organisatsioonidega. Kogukonnad ei saa toimida, kui neil pole aktiivseid inimesi ja vabatahtlikke. Tähtis on eestvedaja olemasolu, kes oskab inimesi suunata ja maksimaalselt ära kasutada kogukonna ühiste eesmärkide saavutamiseks, ühtlasi, kes oleks valmis võtma vastutust.

Töö eesmärk on täidetud ning uurimisküsimused leidsid vastused. Uuringust selgus, et tööd kogukonnaga peavad kohalikud sotsiaaltöötajad üheks sotsiaaltöö osaks, kuid suure töökoormuse tõttu ei jagu neil kogukonna aktiveerimiseks piisavalt aega. Abiks oleks spetsialiseerumine, kuid haldusreformi valguses pole keegi täiesti kindel, mida toovad sotsiaalmaastikul endaga kaasa ühinemised ja, milliseks kujunevad tööülesanded ja -koormus peale ühinemisi. Samas on sotsiaaltöötajad valmis nõu ja teadmistega toetama kohalikke eestvedajaid.

Antud tööga koguti kokku sotsiaaltöötajate teadmised kogukonnapõhiste praktikate kohta, mis toetavad eakate võimalikult kaua kodus elamist ning tööga aidatakse kaasa heade praktikate levikule. Kuna sotsiaaltöötajate teadmised erinevatest kogukonnapõhisest praktikatest pole väga suured, enamasti piirduvad need omavalitsuse tasandiga, siis tuleks kaaluda erinevate kogukonnatöö teemaliste koolituste või koostööprojektide käivitamist.

VIIDATUD ALLIKAD

- Adams, R., Dominelli, L., & Payne, M. (2002). *Critical Practice in Social Work*. New York, NY: Palgrave
- Ainsaar, M., & Maripuu, L. (2009). *Eakate heaolu Eestis 2007 – võrdlus lastega perede ning mitte-eestlaste rühmaga*. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/eakate_heaolu_eestis_2009.pdf
- Annus-Anijärv, L. (2014). Ülalpidamise kohustus eaka inimese hoolduses. *Sotsiaaltöö*, 1, 34–36. Loetud aadressil http://www.tai.ee/images/Artiklid/Oigus_Ylalpidamise_kohustus_eaka_inimese_hoolduses.pdf
- Berkowitz, B., & Wadud E. (n.d.). *Identifying Community Assets and Resources*. Retrieved from <http://ctb.ku.edu/en/table-of-contents/assessment/assessing-community-needs-and-resources/identify-community-assets/main>
- Bovaird, T. (2007). Beyond Engagement and Participation: User and Community Coproduction of Public Services. *Public Administration Review*, 67, 853–854. doi:10.1111/j.1540-6210.2007.00773.x
- Cameron, C., & Moss, P. (2007). *Care Work in Europe: Current Understandings and Future Directions*. New York, NY: Routledge
- Cohen, O., Geva, D., Lahad, M., Bolotin, A., Leykin, D., Goldberg, A., & Aharonson-Daniel, L. (2016). Community Resilience throughout the Lifespan – The Potential Contribution of Healthy Elders. *PLoS ONE*, 11(2), 8/14. doi:10.1371/journal.pone.0148125.x
- Den Hollander, D., & Wilken, P. J. (2015). *Kuidas klientidest saavad kodanikud: taastumise ja kaasatuse toetamine CARE metoodika abil*. Tallinn: Duo kirjastus.

- Eesti Puuetega Inimeste Koda. (2013). *ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon ja puuetega inimeste õigused Eestis*. Loetud aadressil http://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2012/03/raamat_veeb.pdf
- Eesti Vabariigi Põhiseadus. (1992). *Riigi Teataja*, 26, 349. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>
- Eesti vaimse tervise ja heaolu koalitsioon. (2016). Vaimse tervise strateegia 2016–2025. Loetud aadressil http://vatek.ee/wp-content/uploads/2016/04/Vaimse_tervise_heaolu_strateegia_2016-2025_30.03.2016.pdf
- Erm-Reining, M. (2015). *Maakondade kaardistus sotsiaalteenuste olemasoleva olukorra osas aastal 2015. Uuringu vorm*. Loetud aadressil http://www.peak.ee/wp-content/uploads/2016/08/P%C3%A4rnumaa_kaardistus.pdf
- Euroopa Komisjon. (2014). *Kogukonna juhitud kogukonna areng. Ühtekuuluvuspoliitika 2014–2020*. Loetud aadressil http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/community_et.pdf
- Fraser, H. (2005). Four different approaches to community participation. *Community Development Journal*, 40, 286–297. doi:10.1093/cdj/bsi037.x
- Gambrill, E. (2013). *Social Work Practice. A Critical Thinker's Guide* (3rd ed.). New York, NY: Oxford University Press
- González Ortiz, G. L., Caliciolari S., & Lomazzi L. (2015). Independent living for older people: What could we learn from Switzerland? *International Journal of Integrated Care*, 15. doi: <http://doi.org/10.5334/ijic.2355.x>
- Gursansky, D., Rosemary, K., & Camilleri, P. (2012). *The Practise of Case Management: Effective Strategis for Positive Outcome*. Sydney, Melbourne, Auckland, London. Allen & Unwin.
- Kase, U. (2016). *Pärnu maakonna ruumilise arengu analüüs*. Loetud aadressil https://parnu.maavalitsus.ee/documents/181369/11645124/Lisa+2_P%C3%A4rnumaa+ruumilise+arengu+anal%C3%BC%C3%BCs1.pdf/09ef7eae-7b75-40a6-84ae-b07fbac62cf7

- Kink, H.-M., Lepp, Ü., & Paas, E. (2006). *Eesti maapiirkondades tegutsevate seltsingute kaardistamine. Uuringu lõppraport*. Loetud aadressil <http://www.digar.ee/arhiiv/et/periodika/16160>
- Kutsekoda SA. (2016). *Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: sotsiaaltöö valdkond. Uuringu terviktekst*. Loetud aadressil http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2016/04/SotsiaaltoosKA_tervik_veeb.pdf
- Laes, T.-L. (2014). Puudega inimeste sissetulek ja vaesus. Statistikaamet, *Puudega inimeste sotsiaalne loimumine* (lk 139–157). Loetud aadressil http://www.stat.ee/valjaanne-2014_puudega-inimeste-sotsiaalne-loimumine
- Lopez-Hartmann, M., Wens, J., Verhoeven, V., & Remmen, R. (2012). The effect of caregiver support interventions for informal caregivers of community-dwelling frail elderly: a systematic review. *International Journal of Integrated Care*, 12, 2–14.
- Luppa, M., Luck, T., Weyerer, S., König, H.-H., Brähler, E., & Riedel-Heller, S. G. (2010). Prediction of institutionalization in the elderly. A systematic review. *Age and Ageing*, 39, 31–38. doi:10.1093/ageing/afp202.x
- Payne, M. (2016). *Modern Social Work theory* (4th ed.). New York, NY : Oxford University Press
- Pedastsaar, K. (2013). Sotsiaalteenuste ja –toetuste andmeregister STAR aastal 2013. *Sotsiaaltöö*, 3, 38–42.
- Perekonnaseadus. (2009). *Riigi Teataja I*, 60, 395. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/127062012012>
- Poliitikauuringute Keskus Praxis & TNS EMOR. (2015). *Vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuring 2015. Uuringu aruanne*. Loetud aadressil <http://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:276777>
- Poliitikauuringute Keskus Praxis. (2014). *Telemeditsiini laialdasem rakendamine Eestis. Uuringuaruande lisad*. Loetud aadressil http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/09/Telemeditsiini-laialdasem-rakendamine-Eestis_LISAD.pdf
- Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus. (1999). *Riigi Teataja*, 16, 273. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13114771>

- Puur, A., & Põldma, A. (2010). Rahvastiku vananemine demograafilises vaates. Statistikaamet, *Sotsiaaltrendid* 5 (lk 6–29). Loetud aadressil https://www.stat.ee/valjaanne-2010_sotsiaaltrendid-5
- Rasu, A. (2016). *Sotsiaalteenuste arendamine maakondades 2016-2020 analüüs. Meede „Tööturul osalemist toetavad hoolekandeteenused“*. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sotsiaalteenuste_ja_toetuste_andmeregister_STAR/Lisainfo/mak_analuus_toimetatud.pdf
- Saar Poll OÜ. (2009). *Puuetega inimeste ja nende pereliikmete hoolduskoormuse uuring*. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/piu2009_loppraport.pdf
- Sabharwal, S., Wilson, H., Reilly, P., & Gupte, C. M. (2015). Heterogeneity of the definition of elderly age in current orthopaedic research. *SingerPlus*, 4(516), 1–6. doi:10.1186/s40064-015-1307-x
- Sakkeus L., & Leppik L. (2016). *Pilk hallile alale. SHARE Eesti uuringu ülevaade ja soovitused eakate poliitika kujundamiseks*. Loetud aadressil www.tlu.ee/public/SHARE/
- Saks, K., Allev, R., Soots, A., Kõiv, K., Kolk, H., Paju, I., ... Schneider, G. (2001). *Eesti Gerontoloogia ja Geriaatria Eakate tervishoid ja hoolekanne Eestis*. Loetud aadressil www.egga.ee/raamat-eakate_tervishoid_ja_hoolekanne_2001.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2016). *Heaolu arengukava 2016–2023*. Loetud aadressil <http://sm.ee/et/heaolu-arengukava-2016-2023>
- Roosimägi, H., & Pettai, Ü. (2016). Tööturg. Statistikaamet, *Eesti statistika aastaraamat 2016* (lk 153–170). Loetud aadressil https://www.stat.ee/valjaanne-2016_eesti-statistika-aastaraamat-2016
- Statistikaamet. (s.a.a). RV0241: *Rahvastik soo, vanuse ja haldusüksuse või asustusüksuse liigi järgi, 1 jaanuar*. Loetud aadressil <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV0241&lang=2>

- Statistikaamet. (s.a.b). *RV0282: Rahvastik soo, vanuserühma ja haldusüksuse või asutusüksuse liigi järgi, 1. jaanuar*. Loetud aadressil <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV0282&lang=2>
- Statistikaamet. (s.a.c). *THV23: Puudega inimesed vanuserühma, soo ja maakonna järgi, 1. jaanuar*. Loetud aadressil http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=THV23&ti=PUUDEGA+INIMESED+VANUSER%DCHMA%2C+SOO+JA+MAAKONNA+J%C4RGI%2C+1%2E+JAANUAR&path=../Database/Sotsiaalelu/13Tervishoid/03Puudega_inimesed/10Uldandmed/&lang=2
- Tambaum, T., Medar, M., & Narusson, D. (2014). Tegevuspiiranguga inimeste sotsiaalne sidusus. L. Sakkeus, & M. Medar (toim)., *Puudega inimeste sotsiaalne lõimumine* (lk 121–130) . Loetud aadressil http://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2012/04/Puudega_inimeste_sotsiaalne_loimumine-2.pdf
- Tulva, T., Medar, M., Leppik, L., Bugarzki, Z., Wu, J., Kriisk, K., ... Tabur, H. (2015). *Kogukonnapõhine toetus üksi elavate eakate toimetuleku tagamiseks ja institutsionaalse hoolduse ennetamiseks. Uuringu lõppraport*. Loetud aadressil <https://www.etis.ee/Portal/Publications/Display/886ad5bc-7174-4d37-a88f-a8ec5fbf5974>
- Twelvetrees, A. (2002). *Community Work* (3rd ed.). New York, NY: Palgrave
- Van Ewijk, H., Van Eijken, J., & Staatsen, H. (2012). A good society is more than just a private affair. Citizenship based social work in practice. *Studies in Comparative Social Pedagogies and International Social Work and Social Policy*, 21 [Google Books version]. Retrieved from <https://books.google.ee/>
- White, S. C. (2010). Analysing wellbeing: a framework for development practice. *Development in Practice*, 20(2), 158–172.
<http://dx.doi.org/10.1080/09614520903564199.x>
- Vihma, P., & Lippus, M. (2014). *Kogukonnauuring. Eesti kogukondade hetkeseis. Uuringuraport*. Loetud aadressil <http://www.linnalabor.ee/failid/n/fae42b3bd660ef506d6cb962d8dcb6c9>
- Wilken, J. P., & Van Ewijk, H. (2016). *Mõtisklusi sotsiaaltööst. Ajakirja Sotsiaaltöö artiklite kogumik*. Loetud aadressil

https://intra.tai.ee/images/prints/documents/147573713462_motisklusi_sotsiaaltoost.pdf

Wilken, J. P., Medar, M., Bugarszki, Z., & Leenders, F. (2014). Community support and participation among persons with disabilities. A study in three European countries. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 23(3), 44–59. doi: <http://doi.org/10.18352/jsi.410.x>

World Health Organization. (2010). *Community Based Rehabilitation: CBR guidelines*. Retrieved from http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/44405/9/9789241548052_introductory_eng.pdf

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Loetud aadressil <http://hdl.handle.net/10062/36419>

LISAD

Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu küsimused

Kogukond ja kogukonna ressurssidest üldiselt:

1. Mis on teie arust kogukond? (Mida see teie jaoks tähendab?)
2. Milline on tugev kogukond (tunnused)?
3. Mis peaks kogukonnas olema olema, et tegu oleks hästi toimiva kogukonnaga?
4. Mida tähendab teie jaoks kogukonnapõhine ressurss?

Kogukond Teie KOV-s:

5. Millisteks hindate kogukonna toimimist teie omavalitsuses hetkel?
6. Milliseid võimalusi ja ressursse näete oma kogukonnas?
7. Milliseid võimalusi näete kogukonna paremaks toimimiseks teie omavalitsuses?

Eakate toetamiseks kasutatavad kogukonna ressursid:

8. Milliseid kogukonnapõhiseid ressursse oskate välja tuua, mis toetavad eakate toimetulekut ja ennetavad asutuses hooldamisvajadust? Teie omavalitsuses? Eestis? Maailmas?
9. Kui räägime eakate toimetulekut toetavatest kogukonna ressurssidest Teie omavalitsuses, siis kas need on Teie hinnangul praegu piisavad?
10. Millised on Teie KOVi eakate peamised mured?
11. Kuidas hindate põlvkondade sidusust oma kogukonnas?
12. Kas teate mõnd teie omavalitsuses toimivat kogukonnapõhist praktikat, mis on suunatud just eakate toetamisele? Palun kirjeldage seda lähemalt.

Kuivõrd on see kirjeldatud kogukonnapõhine toetus teie kogukonnas väärtustatud? (Millist tähelepanu on see saanud, kuidas eestvedajad osalejad motiveerivad?)

13. Milliseid kogukonnapõhiseid ressursse tuleks teie omavalitsuses arendada, et eakad võimalikult hilja (kui üldse) asutusepõhisele hooldusele suunduksid? Kuidas seda teha?

KOV sotsiaaltöötaja rolli kogukonnaressursside kasutamisel:

14. Millisena näete sotsiaaltöötaja rolli kogukonnapõhiste toetuste pakkumisel eakatele?
15. Milliseid teadmisi või oskuseid see roll sotsiaaltöötajalt eeldab?
16. Millised tegurid toetavad selle rolli täitmist?
17. Milliseid takistusi näete selle rolli täitmisel? (Ajaresurss → kas leiate, et eakatega võiks tegeleda täiesti eraldiseisev sotsiaaltöötaja?)

Vastaja tausta andmed

- Vanus?
- Kui kaua olete oma ametikohal töötanud?
- Milline haridus teil on?
- Kas olete varem kokku puutunud projektikirjutamisega?
- Kas elate samas kogukonnas, kus ka töötate?

Lisa 2. Pärnumaa kohalikud omavalitsused, kus viidi läbi intervjuud

Audru vald

Koonga vald

Paikuse vald

Pärnu linn

Saarde vald

Sauga vald

Sindi linn

Tootsi vald

Tori vald

Vändra alev

SUMMARY

PÄRNU LOCAL GOVERNMENTS SOCIAL WORKERS READINESS TO USE COMMUNITY RESOURCES TO ENSURE ELDERLY COPING WITH LIFE

Karin Pulst

Ageing population brings out many problems. More working- age people must take care of their family members (Puur & Põldma, 2010). Estonia does not have enough services to help everyone and it becomes more necessary to find help in community (Tulva *et al.*, 2015).

Little research has been done to investigate how community resources can be used in the elderly care in Estonia. Even less is known about the community practices in Pärnu county. The aim of this thesis is to map the knowledge of the social workers in Pärnu county about existing community-based practices in Pärnu county and explore their willingness to use these practices to support independent coping of the elderly and to prevent the need for institutional care. Two research questions were raised:

- 1) How do social workers define the concept of community and community resources?
- 2) What is the social workers readiness to use community and its resources in elderly care?

This thesis presents different approaches in understanding what is community, community resources, community work and what is the role of social workers and the public sector in supporting the elderly. The brief overview of the elderly and their well-being in Estonia and the examples of the community-based practices supporting the elderly in different countries will be presented.

The author used qualitative study. The sample consisted of social workers from two cities (Pärnu and Sindi) and 8 rural municipalities (Vändra, Paikuse, Saarde, Sauga, Tori, Tootsi, Audru and Koonga). 10 personal semi-structured interviews were conducted between 27.02-14.03.2017.

Social workers defined community as group of people who live in the same region or have spiritual connection with each other, and they have similar goals. Most respondents said that they do not see strong community in their local government. The main reason is lacking a leader or active volunteers. Even if local government have available resources, they do not share them easily. One local government made village centers but since people did not use them they were closed. Social workers want to work more actively with community but it is difficult because of high workload. Although they are ready to contribute to the community with their knowledge and resources that local government has.

According to the social workers poor health, loneliness, financial difficulties and transportation problems are the main problems among elderly in Pärnu county. Most local governments have home care service workers to help those who need it with everyday living. Also some schoolbuses are used to transport elderly and social transport service is provided in many local governments. The day centers offer the opportunities for socializing with other elderly but this option can only be used by older people who are fit to move around. For those who are forced to stay at home due their health or transportation problems could be helped by virtual care services. The case of the VIRTU project (virtual elderly care services on the Baltic islands) was brought as an example.

The conclusion is that more practices should be spread so more elderly and their close ones could benefit from them. Using community-based practices in elderly care allows to postpone the institutional care in many cases. Since social workers lack of knowledge of good community-based practices, the author recommends assemble a collection of good practices „What to do with elderly who do not have any relatives left to help them“ and spread it among professionals and volunteers. It is necessary to introduce people the opportunities what communities have and how community work can help many in need. Also teaching people writing and carrying out projects could be used in order to maximize local resources in the best way. Also popularizing volunteer work in schools and using students from summer work camps for providing communication opportunities for elderly.

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karin Pulst,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Pärnumaa kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate valmisolek kasutada kogukonna ressursse eakate toimetuleku tagamiseks“, mille juhendajad on Karin Kiis ja Külli Mäe,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 17.05.2017